

RAŽBA MINCÍ VE VÝCHODOČESKÉM KLADSKU HRABATY Z HARDEKA NA POČÁTKU 16. STOLETÍ

Petr VOREL

Období mincovní produkce hrbat z Hardeka ve východočeském Kladsku trvalo jen poměrně krátce a nemělo větší význam ani z hlediska mincovnictví českého,¹⁾ ani v širších souvislostech středoevropských.²⁾ Přesto se jedná o poměrně významné téma, a to jak kvůli jisté výjimečnosti kladského mincovnictví v rámci českých zemí v delším časovém záběru, tak i kvůli neobvyklé roli, jakou rod hrbat z Hardeka sehrával v Čechách a na Moravě v průběhu 16. století. Podle mého názoru jsou však důvody zájmu hrbat z Hardeka o právo ražby mincí v Kladsku i výsledky jeho aplikace odlišné od dosavadních interpretací, proto jsem považoval za vhodné shrnout zmíněnou problematiku samostatně v rámci této studie.³⁾

1) V souhrnných zpracováních vývoje měnových systémů v českých zemích není kladské mincování hrbat z Hardeka vůbec zmíněno, nebo je mu věnována jen okrajová pozornost, viz např. HÁSKOVÁ, Jarmila: *Grošové období*, in: Peníze v českých zemích do roku 1919, Praha 1996, s. 51–62, zde s. 56–59; SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 161; VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české* (Průvodce dějinami peněz v českých zemích), Praha 2004 (2. vyd.), s. 98–101.

2) PROBSZT, Günther: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte von den Anfängen bis 1918*, Wien – Köln – Graz 1973.

3) Tato studie vznikla na základě autorova původního referátu „Monety Hrabstwa Kłodzkiego“, vyžádaného organizátory a předneseného na konferenci „Hrabstwo Kłodzkie na tle historii regionu i Europy Środkowej“, konané ve dnech 15.–16. října 2009 v Kladsku a v Náchodě. V tomto širokém chronologickém rozsahu připravil autor v listopadu 2009 rukopis „Mince Hrabství kladského ve 13. – 19. století“ pro vydání konferenčního sborníku v polském jazyce. Vydání tohoto sborníku však jednak nebylo realizováno v původním termínu (a ku konci roku 2010 nepokročilo ani do fáze první autorské korektury), jednak byl rozsah textu, který bylo možné tomuto tématu věnovat, výrazně omezen. Proto autor považoval za vhodné pasáž, týkající se hardekovského mincovnictví v Kladsku, publikovat v české verzi v této rozšířené podobě, a to zvláště proto, že i v odborné literatuře je právě v případě kladských ražeb

Především není možné interpretovat význam tak závažné skutečnosti, jakou bylo uplatnění mincovních práv (tedy jednoho z výsostných panovníckých regalů), bez širšího kontextu politických a hospodářských dějin příslušného období. To je případ většiny starších domácích studií, zabývajících se monetární aktivitou hrabat z Hardeka v rámci celkových pojednání kladského mincovnictví⁴⁾ či v přehledech českých nevládních ražeb,⁵⁾ které konstatují existenci (v některých případech však spornou) mincovního materiálu, ale nevysvětlují důvody a okolnosti jeho vzniku.

Jistý problém interpretace významu hrabat z Hardeka v českých dějinách počátku 16. století však spatřuji v tom, že moderní česká historická literatura, zabývající se českými dějinami jagellonského období, nijak nereflexuje genezi a roli tohoto rodu u císařského dvora druhé poloviny 15. století. Jako by šlo jen o jeden z tradičních rodů rakouské dvorské aristokracie, který se díky sňatkové politice a zadlužení Minsterberků na čas ujal vlády v Hrabství kladském.⁶⁾ Přitom právě mimořádná role, jakou již první generace tohoto rodu (vzešlého ze stavovsky nízkého prostředí) sehrála v mocenské a ekonomické struktuře dědičných rakouských zemích v poslední třetině 15. století, představovala pro etablování hrabat z Hardeka v Čechách „*conditio sine qua non*“.

Nemám nyní na mysli jen získání Hrabství kladského a na něj navazující ražbu mincí, neboť tato transakce byla svým způsobem až vyvrcholením dlouholetého úsilí Hardeků o rozšíření majetkové a mocenské základny

hrabat z Hardeka rozšířeno poměrně velké množství omylů. Jejich věcně odůvodněné odmítnutí může přispět k přesnější interpretaci českého mincovnictví první třetiny 16. století.

4) ZIMMER, Martin: *Glatzer Münzen*, Vierteljahrschrift der Grafschaft Glatz 7, 1887/1888; ALBERT, Franz: *Die Glatzer Münze* (Archivalische Studie zur Geschichte des Münzwesens der Grafschaft Glatz), Glatzer Heimatschriften Band XXIV, Glatz 1932; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *O kladském mincovnictví*, in: *Kladsko v historii českého státu*, Praha 1947, s. 73–77; HALAČKA, Josef: *Kladsko a jeho mincovnictví*, Moravsko-slezský numismatik 1947–1949, s. 15–20, 27–30, 35–38; NECHANICKÝ, Zdeněk – ŠAFÁŘ, Oldřich: *Kladské mincovnictví*, Hradec Králové 1983.

5) HOLZMAIR, Eduard: *Münzgeschichte der österreichischen Neufürsten*, Numismatischen Zeitschrift 71, 1946, kap. Hardegg-Glatz na s. 28–29; PAVLÍČEK, Josef – SCHÖN, Jan: *Mincování šlechtických rodů (rodové mince) Arcivévodství rakouského, zemí Koruny české a Království uherského v XVI.–XIX. století*, Zlín 2008, kap. VIII. Hardegg, s. 29–30.

6) MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, díl 2. Šlechta, Praha 1994, s. 13, 17; ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české VI.*, Praha 2007, s. 583.

Dvě (zřejmě fiktivní) vyobrazení Oldřicha z Hardeka z konce 16. století. Do svého díla tyto ilustrace zařadil Bartoloměj Paprocký, neboť již nebyl schopen rozlišit, že pod jménem „Voldřich Pryšeňk“ a „Voldřich hrabě z Hardeku“ se skrývá jedna a táž osoba. Stejnou chybu ovšem učinil již autor českého Tituláře stavů z roku 1534, který Oldřicha z Hardeka vede také dvakrát pod dvěma různými jmény. Viz BRIKČÍ z Licska: *Titulové stavů dohovního a světského*, Praha 1534, fol. f1-f1v a PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593, fol. CXVIII–CXVIIIv (odtud repro).

rodu i do Království českého. Považuji za velmi obtížné interpretovat tento zajímavý a v souvislostech tehdejšího dotváření právní podoby českého stavovského státu dosti významný (byť časově relativně omezený) výsek českých dějin bez přihlédnutí k dlouhodobé majetkové a rodinné strategii hardeckého rodu. Je proto s podivem, že ve všech dosavadních zpracováních dějin Kladska se čtenář o původu a širších mocensko-politických vztazích hrabat z Hardeka před rokem 1501 nedozví téměř nic.⁷⁾

7) AELURIUS, Georgius Francostenensis: *Glaciographia oder Glätzische Chronica*, das ist: Gründliche historische Beschreibung der berühmten und vornemem Stadt ja gantzen Graffschafft Glatz nach allen vornemsten Stücken, Leipzig 1625, s. 64; WEDEKIND, Eduard Ludwig: *Geschichte der Grafschaft Glatz* (Chronik der Städte, Flecken, Dörfer, Kolonien, Schlösser etc. dieser souverainen Grafschaft von der frühesten Vergangenheit bis auf die Gegenwart), Neurode 1857; KÖHL, Eduard: *Die Geschichte der Festung Glatz*, Ostdeutsche Beiträge aus dem Göttinger Arbeitskreis, Bd. LI, Würzburg 1972, s. 34–35; HERZIG, Erno – RUCHNIEWICZ, Małgorzata: *Geschichte der Glatzer Landes*, Hamburg – Wrocław 2006, s. 59–61. V českém jazyce

Dříve než bylo možné přikročit k novému vyhodnocení významu hardeckého mincování v Kladsku, bylo nutné v první řadě přesněji a na základě původních pramenů začlenit zcela neobvyklý mocenský a majetkový vývoj rodu Hardeků do kontextu rakouských a českých dějin poslední třetiny 15. století. Tomuto tématu se dosud vůbec nevěnovala historiografie česká a bohužel nutno konstatovat, že ani historiografie rakouská na kladené otázky uspokojivé odpovědi nepřináší. Přitom „causa Hardek“, jejíž podstatou byl nízký stavovský původ tohoto rodu, povýšeného v průběhu dvou generací až na úroveň říšských hrabat, podstatným způsobem ovlivnila vývoj české společnosti konce 15. století a stala se jedním z hlavních impulsů, který urychlil proces „uzavření panského stavu“ v Čechách (1500).

Druhý problém, který je nutné v této souvislosti podle mého názoru znovu podrobit pečlivější analýze, jsou samotné okolnosti převodu Hrabství kladského od knížat Minsterbeských do hardecké držby. Přestože dějinám Kladska byla v nedávných letech věnována velká badatelská pozornost, některé významné historické souvislosti a prameny nebyly vzaty v potaz nebo jsou podle mého názoru interpretovány chybně. To se týká jak majetkových a státoprávních náležitostí samotného převodu, tak i role, jakou v této záležitosti údajně sehrávali římský král Maxmilián I. či Zdena Minsterberská.

Vzhledem k rozsahu materiálu, který se mi při zpracování tohoto tématu podařilo shromáždit, a vzhledem k podrobnější argumentaci, kterou je nutné dokládat mnoha pramennými zdroji, jsem usoudil, že bude vhodnější výše zmíněné širší okolnosti začleňování hrabat z Hardeka do české stavovské obce pojednat v souběžně zpracované samostatné studii, zatímco v této práci omezím pozornost pouze na vlastní ražbu mincí. Považoval jsem však za vhodné alespoň sumarizovat nejvýznamnější souvislosti (které podrobně dokumentuji na jiném místě),⁸⁾ jež pokládám pro interpretaci mincovního podnikání v Kladsku za podstatné:

Hraběcí titul získali Hardekové až roku 1499, v pramenech ze starší doby vystupují pod jménem „Prüschenk von Stettenbach“ (tento predikát

nejnověji přehled dějin Kladska shrnují v textové příloze obsáhlé historicko-kartografické práce FELCMAN, Ondřej – SEMOTANOVÁ, Věra: *Kladsko – Proměny středoevropského regionu* (Historický atlas), Hradec Králové – Praha 2005; populárně koncipovaný přehled dějin Kladska též viz MUSIL, František: *Kladsko* (stručná historie států), Praha 2007.

8) VOREL, Petr: *Převod Hrabství kladského mezi Minsterberky, Rožmberky a hrabaty z Hardeka v letech 1499–1504 a „uzavření panského stavu“ v Čechách* (rukopis obsáhlejší studie, připravené k publikování v průběhu roku 2011).

spolu s titulem korouhevních pánů získali roku 1480). U habsburského dvora zastávali významné pozice bratři Zikmund a Jindřich Prüschenkové již od sedmdesátých let 15. století, kdy začali postupně hromadit jak významné úřady v rámci rakouských dědičných zemí, tak i rozsáhlý pozemkový majetek. Oba působili původně jako vojenští velitelé; starší Zikmund se stal již v mládí kancléřem císaře Fridricha III. a až do své smrti roku 1502 patřil mezi nejbližší osobní přátele Maxmiliána I., jak dokládá i dochovaná osobní korespondence mezi těmito dvěma muži. Mladší Jindřich působil hlavně jako vojenský velitel ve válkách Fridricha III. (s Turky, s Matyášem Korvínem i s českými Minsterberky) a také později ve válkách Maxmiliána I. v Itálii i jinde. Jejich zásluhy odměňovali oba Habsburkové hlavně pozemkovým majetkem a poskytováním různých panovnických práv, a to zvláště v oblasti Horních Rakous, které Fridrichu III. zůstaly po obsazení východní části dědičných rakouských zemí Matyášem Korvínem. Růst pozemkového majetku obou bratří se pak výrazně urychlil po Korvínově smrti (1490), kdy Habsburkové odměňovali zasloužilé dvořany a vojevůdce pozemkovým majetkem ve znovu obsazovaných oblastech. Oba Prüschenkové byli tehdy přes svůj rozsáhlý majetek, vysoké dědičné úřady v rakouských zemích a přízeň císařské rodiny mezi říšskou aristokracií považováni za „*personae non gratae*“; jednak pro svůj sporný původ, jednak vzhledem k jejich neobvyklým obchodním a úvěrovým aktivitám.

Nejvýznamnější období extenzivního rozšiřování pozemkového majetku Prüschenků v rakouských dědičných zemích končí kolem roku 1495. Hlavním rodovým sídlem se stal hornorakouský zámek Greinstein, nově postavený jako reprezentační renesanční residence počátkem devadesátých let; velký význam mělo i získání dolnorakouského panství Hardegg roku 1493, ležícího při moravské hranici, neboť k držbě tohoto dominia se vázala i potenciální možnost přenést na nové držitele titul říšských hrabat, „uvolněný“ vyměněním původního rodu hrabat z Hardeka po meči roku 1483. Toto zvýšení formální společenské prestiže obou bratří Prüschenků se později podařilo zajistit králi Maxmiliánu I. udělením dědičných hraběcích titulů, a to roku 1499 podle panství Hardegg a roku 1500 podle hornorakouské oblasti Machland, kde leželo hlavní rodové sídlo Greinstein. Od té doby používali všichni příslušníci rodu titulaturu „*hrabě z Hardeka a v Machlandu*“, v německé jazykové verzi „*Graf von Hardegg und zu Machland*“.

Od poloviny devadesátých let 15. století se snažili Prüschenkové uplatnit volné finanční prostředky také nákupem pozemkového majetku v českých zemích. Z dřívější doby měl mladší Jindřich Prüschenk ujištěny majetkové

nároky na panství Helfenburg (byť zřejmě jen listinnou formou kombinací věnných pohledávek a zástav), a to již krátce po roce 1483, po svém pravděpodobně politicky motivovaném sňatku s Eliškou z Rožmberka (nejmladší sestrou Voka a Petra z Rožmberka). Toto rodové spříznění s Rožmberky pak stálo v pozadí všech dalších aktivit Hardeků v Čechách koncem 15. a na počátku 16. století. Jednalo se o koupi rozlehlého a poměrně drahého panství Rýzmbek (1498) a takřka souběžně zahájená jednání o převodu Hrabství kladského, které po smrti knížete Jindřicha Minsterberského (1498) nabízeli jeho dědicové k prodeji.

Hlavní překážkou k nabytí pozemkového majetku v Čechách se však v případě Jindřicha Prüschena stala skutečnost, že přes podporu svých švagrů Rožmberků nemohl získat v Čechách inkolát, neboť nesplňoval podmínky ani pro přijetí do stavu rytířského, natož do panského. Z hlediska tehdejšího českého stavovského systému, který byl od rakouského podstatně odlišný, byl pouze „panoš“, protože nesplňoval požadavek tří generací šlechtických předků. Na tom nic neměnila skutečnost, že disponoval dědičným titulem říšského hraběte (který později, po přijetí mezi říšské stavy ve dvacátých letech 16. století, opravňoval Hardeky zasedat i v příslušné kurii říšského sněmu), protože český stavovský systém byl konstruován jinak a říšskou stavovskou hierarchii neuznával.

Kompromisním řešením se nakonec stal velmi neobvyklý model, ve kterém byla všechna majetková práva Hardeků v Čechách formálně převedena na Jindřichova druhorozeného syna Oldřicha, jehož matka pocházela z rodu Rožmberků. Protože Oldřich byl koncem 15. století ještě nezletilý, byl jeho mocným poručníkem v Čechách ustanoven jeho strýc Petr z Rožmberka, na kterého by v případě náhlého vymření rodu Hardeků připadla všechna Oldřichova majetková práva, včetně držby Hrabství kladského.

Zájem Hardeků o získání Hrabství kladského započal zřejmě krátce poté, co bylo po roce 1498 nabídnuto k prodeji, o čemž se v Čechách obecně vědělo. Minsterberkové jen vzhledem k vysoké ceně hrabství nemohli najít dostatečně zámožného kupce. Jedním z hlavních podnětů, který nutil dědice zemřelého Jindřicha Minsterberského k prodeji hrabství, byl splatný dluh 12 tisíc zlatých rýnských [dále „zl.r.“] u Jindřicha Prüschena z doby před rokem 1498. Zájem Hardeků o získání Kladska byl velmi vážný již v době přípravy Vladislavského zřízení zemského, vydaného v roce 1500. Proto lze oprávněně předpokládat, že obě strany uzavřely nějakou předběžnou dohodu o zástavě hrabství či jiné formě dočasného finančního vyrovnání již před rokem 1500. Převod hrabství pak probíhal v několika fázích; měnila se i předpokládaná cena a forma úhrady. Nejstarší známé prameny

z května 1500 dokládají cenu 60 tisíc zl. r. Hardekové však zřejmě (i po odečtení svých aktiv) neměli k dispozici tak velkou částku. Proto byly v průběhu roku 1501 podmínky upraveny. Po navýšení celkové ceny na 70 tisíc zl.r. převezmou Hardekové minsterberské dluhy a doplatí hotově do výše 32 tisíc zl.r., na zbylých 38 tisíc zl.r. vystaví dlužní úpis. Karel z Minsterberka měl za úkol zajistit v Čechách právní okolnosti převodu hrabství na Oldřicha z Hardeka (zastupovaného ve všech právních krocích Petrem z Rožmberka), ale až do doplacení zmíněné částky 38 tisíc zl. r. mělo zůstat Kladsko v zástavní držbě Minsterberků. Po uzavření této dohody pak postupně proběhl proces přijetí Oldřicha z Hardeka do české stavovské obce a jeho přiznání se králi českému k držbě Kladska jako léna Koruny české (1501–1502). Potřebné peníze k uhrazení zbývající částky za Kladsko pak Hardekové získali prodejem zmíněných dvou českých panství (Helfenburg a Rýzmbek) v letech 1503–1504, kdy byla zřejmě celá kupní cena doplácena a dočasná zástava Kladska Minsterberkům tak mohla být ukončena. Lze předpokládat, že část nedoplatku (v řádu nejvýše několika tisíc zl. r.) mohla být odečtena jako věno Zdeňky Minsterberské, i když neznáme přesné znění svatební smlouvy z roku 1504, kterou byl Oldřich z Hardeka oženěn se sestrou knížete Karla Minsterberského.

Celý proces převodu Kladska tak mohl být z hlediska majetko-právního uzavřen koncem roku 1504, kdy král Vladislav vystavil Oldřichovi z Hardeka (který mezitím dosáhl zletilosti) listinu, ve které jej teprve potvrzuje za právoplatného vlastníka Hrabství kladského. V této listině z 29. listopadu 1504 je výslovně zmíněno i právo ražby mincí, kontinuálně postupované Oldřichu z Hardeka se všemi ostatními výsadami k hrabství náležejícími. Samostatnou listinu, ve které jsou okolnosti kladského mincování panovníkem dále upřesněny, pak vystavil král Vladislav II. Oldřichu z Hardeka v roce 1514.⁹⁾

Pro naše téma je v daných souvislostech důležité, že v pozadí celé transakce stál nade vše pochybnost Petr z Rožmberka, který jako tehdejší zemský správce (tj. zastupující „místodržící“ v době nepřítomnosti krále) s českou stavovskou obcí vyjednával podmínky, za jakých bude možné jeho synovce etablovat v Čechách. Mladičský Oldřich z Hardeka těžko mohl mít nějaký vlastní ekonomický či společenský zájem na ražbě mincí; jednalo se o aktivitu, jejíž okolnosti mezi sebou s největší pravděpodobností domlouvali švagři Jindřich z Hardeka a Petr z Rožmberka. Ve světle této znovu připomenuté skutečnosti (moderní historická literatura vůbec nebere

9) Obě tyto listiny jsou uvedeny za textem v ediční příloze (č. 1–2), kde zmiňuji i odkazy na jejich starší edice.

v potaz angažmá Rožmberků v prodeji Kladska) se pochopitelně nabízejí i širší souvislosti hardeckého mincovního podnikání v Kladsku.

Samotné Kladsko na počátku 16. století neposkytovalo dostatek vstupní suroviny pro významnější ražbu mincí z drahých kovů. I když vrchnosti patřilo i právo těžby a hutního zpracování rudy, nemáme z té doby doklady o nějaké významnější místní produkci. Nelze však přehlédnout významnou roli, jako sehrávali Prüschenkové v těžařském podnikání v rakouských zemích.

Významné zkušenosti měl v těchto aktivitách již na počátku svého působení u dvora především Zikmund Prüschenk. Za důležitou okolnost považují skutečnost, že byl úzce spřízněn se Baltazarem Eggenbergerem, habsburským mincmistrem ve Štýrském Hradci (měl za manželku jeho sestru).¹⁰⁾ Mincmistr Eggenberger zodpovídal za výrobu všech mincí, vydávaných tehdy v rakouských zemích Fridrichem III. (tj. především ve Štýrském Hradci), neboť starší dolnorakouské mincovny se v osmdesátých letech 15. století ocitly v území, obsazeném Matyášem Korvínem (Vídeň 1485, Vídeňské Nové Město 1487).¹¹⁾ Zikmund Prüschenk se svým švagrem Eggenbergerem a spolu s korutanským dědičným maršálkem Ladislavem z Prahy¹²⁾ vytvářeli silné finanční uskupení, kontrolující naprostou většinu peněžních toků u císařského dvora Fridricha III.

10) Baltazar Eggenberger (†1493), příslušník měšťanské rodiny ze Štýrského Hradce, působil již v padesátých letech jako finančník císaře Fridricha III. a je mu přiznávána „zásluha“ na inflačním zhroucení rakouské měny (doba pověstných „habránků“ a „šinderlíků“), na kterém sám zbohatl. Obratně se pohyboval mezi zájmy Habsburků a Matyáše Korvína, v jehož službách působil koncem šedesátých let 15. století (stál v pozadí velké uherské měnové reformy roku 1468, která stabilizovala na několik desetiletí směnný kurs uherského denáru). Nejpozději na počátku osmdesátých let znovu přešel do služeb Habsburků jako hlavní mincmistr. Viz POHL, Artur: *Die Grenzlandprägung* (Münzprägung in Österreich und Ungarn im fünfzehnten Jahrhundert), Graz 1972, s. 143. Do šlechtického stavu byl povýšen roku 1479 a byl zakladatelem rodiny Eggenbergů, která později vešla i do dějin českého mincovnictví 17. století svými ražbami v českokrumlovské mincovně.

11) PROBSZT: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte*, s. 291.

12) Tato zajímavá osobnost pravděpodobně českého původu, působící (stejně jako mincmistr Eggenberger) ve službách Matyáše Korvína i Fridricha III., skutečně užívala tento predikát; do stavu svobodných pánů byl povýšen roku 1480 (ve stejném roce jako Prüschenkové) a jako „Laslaw von Prag, Freiherr zu Winhang“ se stal zakladatelem jednoho z významných rakouských rodů; základní informace viz ZERNATTO, Eva: *Die Zusammensetzung des Herrenstandes in Österreich ob und unter der Enns von 1406–1519*, Wien 1966 (strojopis doktorské disertační práce; Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. 1,015.801-C), s. 128–129.

Zikmundovi Prüschenkovi (jako hlavnímu zástupci širšího konsorcia těžařů) bylo dokonce roku 1482 dočasně postoupeno výsadní právo prospekce a těžby zlata, stříbra, mědi a olova ve všech rakouských dědičných zemích, kde vládl Fridrich III.¹³⁾ Jako monopolní těžaři měli tehdy Zikmund Prüschenk a jeho společníci právo konfiskovat veškeré obchodované drahé a barevné kovy, pokud na jejich těžbu neměl držitel příslušného dominia či nájemce právoplatnou výsadu od Fridricha III.

I když vazby obou bratří Prüschenků na císařský dvůr byly koncem 15. století mimořádně nadstandardní,¹⁴⁾ v rakouských dědičných zemích ani jinde v říši právo ražby mincí nikdy nezískali. Maxmilián I. se v době své vlády pokoušel o sjednocení říšského měnového systému a udělování nových práv ražby běžných mincí¹⁵⁾ jednotlivým říšským knížatům (natožpak šlechticům na nižší úrovni stavovské hierarchie) by bylo v protikladu k této snaze. V případě města Kempten, kterému bylo císařem Maxmiliánem uděleno nové právo ražby mincí celé nominálové škály v roce 1510,¹⁶⁾ šlo o něco jiného. Městská mincovna byla Maxmiliánovi I. přímo podřízena, takže zde mohl výrobu mincí ovlivňovat. Udělením mincovního práva tak

13) CHMEL, Josef [ed.]: *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)*, Wien 1838–1840 (Reprint Hildesheim 1962), listina č. 7582 z 16. prosince 1482.

14) Základní informace o tehdejší situaci u dvora a pozicích Zikmunda a Jindřicha Prüschenků viz HEINIG, Paul-Joachim: *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) – Hof, Regierung und Politik*, I., Köln – Weimar – Wien 1997, s. 78–88 a NOFLATSCHER, Heinz: *Räte und Herrscher (Politische Eliten an den Habsburgerhöfen der Österreichischen Länder 1480–1530)*, Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz – Bd. 161 / Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches – Nr. 14, Mainz 1999, s. 19–25, 55–67, 257–263. Zájmu Prüschenků o uplatnění v českých zemích si však rakouská historiografie nevšímá. Podrobněji k tomu viz výše pozn. č. 8.

15) Tato omezení se týkala především tzv. „běžných“ mincí, u kterých představoval hlavní zisk výnos z panovnického mincovního regálu. Pro zlaté ražby, které byly mincemi obchodními, by takové omezení nemělo pro Maxmiliána I. velký význam. Mincovní privilegia, udělovaná říšským stavům, se proto v jeho době týkala hlavně mincí zlatých. Blíže k rozdílu mezi oběma druhy platidel viz VOREL, Petr: *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*, Praha 2009, s. 51–55.

16) HIRSCH, Johann Christoph [ed.]: *Des Teutschen Reichs Münz-Archiv, bestehend in einer Sammlung Kayserl. und Reichs-Münz-Gesetze, Ordnungen, Privilegien über das Münz-Recht, nebst zuverlässigen Nachrichten vom Teutschen Münzwesen überhaupt*, Bd. I, Nürnberg 1756 (Reprint München 1978), č. CXLVIII. na s. 213–214; konkrétní ražby města Kempten po roce 1510 viz SCHULTEN, Wolfgang: *Deutsche Münzen aus der Zeit Karls V.*, Frankfurt am Main 1974, s. 170–172.

rozšířil počet městských ražeben mincí v oblasti jihozápadního Německa, jejichž produkce zajišťovala do peněžního oběhu dodávky běžných platidel, odpovídajících představě císaře o novém říšském měnovém systému. Skupina malých říšských měst v jihozápadním Německu, která neměla ani politický význam ani důležité zdroje drahých kovů (Kaufbeuren, Isny, Kempten), se tak stala v průběhu 16. století jedním z nejvýznamnějších producentů „vládních“ mincí Habsburků v říši; prostřednictvím těchto městských mincoven se snažil podporovat realizaci svých měnových reforem později i Karel V.¹⁷⁾

V těžbě a obchodu s drahými kovy se na přelomu 15. a 16. století uplatnili především obchodníci ze stavovsky nižších kruhů, byť velmi rychle získali i honosně znějící tituly: z těch nejvýznamnějších to byli např. polsko-uherští Thurzové z Bethlenfalvy; západočeští Šlikové z Pasounu; augšpurští Fuggerové aj. Tito podnikatelé však měli jen velmi malou šanci, že někdy v budoucnu získají vlastní panovnický mincovní regál, neboť se jen stěží mohli stát světskými vladaři. Přístup k ražbě mincí tak získávali např. pronájemem mincoven v rámci různých konsorcií či snahou prosadit své rodinné příslušníky na posty církevních knížat, disponujících mincovním regálem. Proto například Thurzové mohli přesměrovat část výnosné monetarizace hornouherského stříbra z vládní mincovny v Kremnici do biskupské mincovny ve slezské Nise, když se biskupem vratislavským stal roku 1506 Jan Thurzo.¹⁸⁾

V případě Hardeků se koncem 15. století na uplatnění podobné strategie „nedostávalo lidí“, protože celý rod reprezentovali jen bratři Zikmund a Jindřich. Zikmundovo manželství s mincmistrovou sestrou zůstalo bezdětné, ovšem jakmile se rodina dočkala prvních dědiců z Jindřichova manželství s Eliškou z Rožmberka, ihned byli využiti k tomu, aby se Hardekům uvolnila cesta ke zprostředkovanému užití mincovních práv. Nejvýše sedmiletý prvorozený Hanuš byl obsáhlou smlouvou (detailně popisující především peněžní plnění nového příbuzenského svazku) již roku 1491 zasnouben s neteří solnohradského arcibiskupa Fridricha hraběte ze Schauenbergu.¹⁹⁾ Tento sňatek měl svůj rozměr stavovský, i když Schauenbergové nepatřili mezi nejvyšší rakouskou rodovou šlechtu a svůj hraběcí titul získali nedávno; navíc společenské renomé samotného arcibiskupa

17) VOREL: *Stříbro*, s. 110.

18) HOLEČKOVÁ: *Chaurova sbírka – ražby slezských knížectví*, s. 136.

19) Originál této svatební smlouvy se dochoval ve vídeňském archívu, viz Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, sign. AUR (Sbg-E) V 06.

Fridricha nebylo v říši příliš velké: Byl považován za preláta rozmařilého a nehodného svého úřadu, který (jako většina jeho současníků) využíval svého vysokého církevního úřadu především k prosazování zájmů svého rodu a svých vlastních nemanželských potomků. Fridrich ze Schauenbergu však vedle toho disponoval jako vládce církevního teritoriálního knížectví panovnickým mincovním regálem, i když ražba mincí byla v solnohradském arcibiskupství přerušena dávno před jeho nástupem do úřadu, již v době inflačního zhroucení měny koncem padesátých let 15. století. Ražbu arcibiskupských mincí však bylo možné kdykoli obnovit a příznivé podmínky k tomu vytvářelo i objevení nových zdrojů drahých kovů přímo na území tohoto církevního knížectví. Arcibiskup Fridrich však zemřel již roku 1494 a velká měnová reforma, která znamenala zásadní změnu v postavení solnohradských ražeb v peněžním oběhu na jihu říše, proběhla až roku 1500 za Fridrichova nástupce Leonarda z Keutschachu (1495–1519).²⁰⁾

Tyto detaily z dějin solnohradského mincovnictví si dovoluji na tomto místě zmínit především proto, že vnější podoba tehdy nově zaváděných solnohradských feniků ovlivnila i podobu kladských mincí. Nemáme však žádné doklady o tom, že by Prüschenky pojily s novým arcibiskupem nějaké bližší rodinné či obchodní vztahy. Přístup k mincovnímu regálu tedy hledali jinde.

I když bylo Kladsko od rodových držav Hardeků velmi vzdáleno, nebylo pro ně neznámým pojmem, neboť Jindřich Prüschenk patřil mezi hlavní vojenské velitele Fridricha III., kteří kdysi odvraceli vpád vojsk knížete Jindřicha Minsterberského do nitra rakouských dědičných zemí a byl také u toho, když Fridrich III. uzavíral s knížetem Jindřichem Minsterberským mírové smlouvy. Koncem 15. století Hardekové v Čechách vyjednávali okolnosti koupě panství Rýzmbek a těžko je mohly minout informace o tom, že Kladsko je na prodej, zvláště když měl v této záležitosti významné slovo jejich švagr Petr z Rožmberka jako zemský správce.

Zatímco dřívější nabídky na koupi několika dominií na moravsko-slezském pomezí slušně odmítali pro odlehlost těchto území od jejich vlastního pozemkového majetku, o Kladsko projeví velký zájem a dokonce riskovali i vlastní zadlužení. O samotný kladský hraběcí titul v daných souvislostech snad ani nešlo; jako říšská hrabata (byť čerstvě povýšená) již formálně dosáhli (viděno z perspektivy císařského dvora) vyšší stavovské úrovně,

20) MAYRHOFER, Christoph: *Die Friesacher Münzprägung unter Erzbischof Leonhard von Keutschach*, in: MAYRHOFER, Christoph – ROHRER, Günther [Hgg.]: *Tansend Jahre Salzburger Münzrecht*, Salzburg 1996, s. 113–117.

neboť Kladsko bylo lénem českého krále, zatímco jejich hrabství v rakouských zemích lennímu závazku nepodléhala. K držbě Hrabství kladského se však pojal mincovní regál, což bylo právo, jaké v rakouských zemích ani jinde v říši získat nemohli.

Podpora Hardeků v jejich zájmu o Kladsko měla z tohoto hlediska pochopitelně význam i pro Rožmberky, kteří byli (až do objevení krušnohorských zdrojů) tradičně nejvýznamnějšími soukromými těžaři stříbra v Čechách. Nakonec u zrodu starého mincovního privilegia Rožmberků z roku 1422 stály stejné okolnosti, jako udělení práva ražby mincí Půtovi z Častolovic v Kladsku roku 1426. V průběhu 15. století sice Rožmberkové o právo přímé ražby českých vládních mincí v Českém Krumlově přišli, ale přesto měli s výrobou mincí bohaté zkušenosti. Jindřich z Rožmberka (otec výše zmíněného Petra) byl dokonce přímým účastníkem dohody o vzniku slezské měnové unie roku 1455,²¹⁾ ve které byly zahrnuty i kladské mince, vydávané Jiřím z Poděbrad. Jindřich z Rožmberka do této dohody ovšem nevstupoval jako producent vlastních ražeb rožmberských, ale jako tehdejší zemský hejtman vratislavský a svídnický, který měl kontrolu nad produkcí mincí, vyráběných v obou těchto knížectvích. Díky starším výsadám a politickým dohodám s Jiřím z Poděbrad měli Rožmberkové (jako jediní těžaři v Čechách) i na konci 15. století stále zajištěn přímý podíl na panovnickém mincovním regálu: Měli totiž právo dodávat vlastní vytěžené hutní stříbro do kutnohorské mincovny nikoli za výkupní cenu (jako všichni ostatní), ale z dodaného stříbra si mohli nechat vyrobit vládní mince jen za cenu režijních nákladů. Tím měli zajištěn přímý zisk z panovnického mincovního regálu, tvořený rozdílem mezi cenou kovu a výrobními náklady na straně jedné, a platební silou takto vyrobených mincí na straně druhé.²²⁾

21) CASTELIN, Karel: *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské*, Praha 1953, s. 220; edice textu této listiny viz VOLKMER – HOHAUS [ed.]: *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, II. (1401–1500), Habelschwerdt 1888, s. 236–237. Širší souvislosti měnového vývoje tehdejšího Slezska shrnuje přehledně PASZKIEWICZ, Borys: *Between Centralisation and Fragmentation: Silesian Mints and Coinage in the Fifteenth Century*, *The Numismatic Chronicle* 163, 2003, s. 237–259.

22) Tuto okolnost připomínám zvláště proto, že za zcela shodných podmínek si později zajistil podíl na případném mincovním regálu v Kladsku Oldřich z Hardeka v roce 1530 v rámci dohody s bratrem Hanušem (viz níže v textu). Problematiku mincovního podnikání Rožmberků jsem se pokusil nově interpretovat v rámci referátu, předneseného na mezinárodní kongresu Společnosti pro vědu a umění, konaném v červnu 2010 v Táboře. Text tohoto referátu byl odevzdán ke zveřejnění ve sborníku, připravovaném na rok 2011 u příležitosti 400. výročí vymření rodu, viz VOREL, Petr: *Mincovní činnost pánů z Rožmberka v 15. a 16. století* (v tisku).

Převodem kladského mincovního regálu na vlastního synovce Oldřicha z Hardeka se i Rožmberkům otvíraly v mincovním podnikání nové možnosti. Ostatně v prvních letech hardecké „vlády“ na Kladsku celé hrabství stejně *de iure* spravoval Petr z Rožmberka jako Oldřichův mocný poručník,²³⁾ sami Hardekové měli hlavní pohodlnou residenci na hornorakouském Greinsteinu, kde zřejmě celá rodina žila.

Za hlavní právní oporu celého hardeckého mincování v Kladsku je obvykle považována (podle mého názoru chybně) listina římského krále Maxmiliána I. Habsburského z 20. března 1507,²⁴⁾ která měla být až následně verifikována králem Vladislavem II. Tento názor se (bez znalosti jakýchkoli jiných pramenů české provenience a zjevně i bez znalosti tehdejších českých reálií) objevuje již ve starší rakouské literatuře,²⁵⁾ do širšího povědomí jej však uvedla až velmi sugestivně formulovaná interpretace

23) Zde se samozřejmě nabízí jednoduché vysvětlení, že vstupní surovinou nemuselo být jen stříbro, získané koupí na trhu či vlastní těžbou v Kladsku (právo těžby drahých kovů bylo součástí kladských práv), ale i hutní stříbro rožmberské, těžené tehdy v jižních Čechách. I když je účast Petra z Rožmberka na převodu Kladska Hardekům nesporná, žádné doklady pro výše zmíněnou hypotézu nemáme k dispozici.

24) Mezi numismatické prameny říšské provenience z počátku 16. století tuto listinu nezařadil HIRSCH [ed.]: *Des Teutschen Reichs Münz-Archiv I*, i když její text byl v době vydání jeho edice snadno dostupný. Podstatnou část jejího textu totiž již v roce 1705 publikoval (na základě tehdy ještě existujícího originálu z rodového archivu Hardeků) WURMBRANDT, Johannes Guilielmus: *Collectanea genealogico-historica, ex archivo inclitorum Austriae inferioris statuum, ut et aliis privatis scrinis, documentisque originalibus excerpta*, Wien 1705, ediční příloha „Addenda ad caput XXXV Comites de Hardeck“, s. 242–258, zde s. 256–257. Další mladší vydání zmíněna níže v ediční příloze č. 3. V literatuře se objevuje dvojí datování, buď 20. března nebo 20. května 1507. Tato nejasnost vznikla ve studii Naglově (viz pozn. č. 25), kde autor uvádí v textu své studie datum 20. května, ale v ediční příloze 20. března. Jednalo se zřejmě jen o Naglův překlep v textu; datace „20. Martij“ je i v edici Wurmbrandtově.

25) Základní informace v tomto kontextu shrnul BERGMANN, Josef: *Das Münzrecht (1507), die Münzen und Medaillen des gräflichen Geschlechtes von Hardegg-Glatz, nebst beschreibung und historischer Erläuterung der Münzen der Grafschaft Glatz, Jahrbüchern der Literatur (Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst)*, Bd. 103, Wien 1843, s. 39–50; posmrtně byla vydána ještě jeho doplňující studie na toto téma, viz BERGMANN, Josef: *Das Münzrecht und die Münzen der Grafen von Hardegg-Glatz*, Numismatische Zeitschrift 5, 1873, s. 154–160. Bergmannem shromážděný materiál později shrnul a podstatným způsobem doplnil NAGL, Alfred: *Die Münzrecht und die Münzen der Grafen zu Hardegg, Glatz und im Machland*, Numismatische Zeitschrift 50 (Neue Folge 10), 1917, Wien 1918, s. 1–7.

(„...ein Zweifel kann nicht bestehen...“) z pera Franze Alberta v přehledu kladského mincovnictví z roku 1932.²⁶⁾

Přímé odvozování právního základu mincování pánů z Hardeka v Kladsku od listiny Maxmiliána I. z roku 1507 je však zjevně nelogické. Ať už zmíněnou listinu Hardekové získali za jakýchkoli okolností, ve skutečnosti ji v Království českém (jehož součástí Hrabství kladské v té době nepochybně tvořilo) počátkem 16. století uplatnit nemohli. Pokud by na jaře 1507 chtěl Jindřich z Hardeka v Čechách uplatňovat svoje mincovní práva jen na základě nějakých říšských privilegií, dočkal by se s velkou pravděpodobností podobného výsledku, jako krátce před tím (1504–1506) loketští Šlikové: totiž ztráty cti, hrdla i majetku za hrubé porušování zemských zákonů. Od roku 1486, kdy český zemský sněm deklaroval politickou nezávislost na Svaté říši římské, se na Království české nevztahovaly říšské právní normy. I případné starší císařské výsady (udělené dříve v době, kdy Čechy byly součástí říše) mohly být uplatňovány jen tehdy, pokud nebyly v rozporu s aktuálním domácím právním řádem. Do Svaté říše římské národa německého, jak byl tento státní útvar v nové politické podobě, s novým názvem a v nových hranicích konstituován na říšském sněmu ve Wormsu roku 1495, již země Koruny české nepatřily.²⁷⁾ Jakékoli uplatňování případných práv, získaných ke Kladsku jen z moci císařské, bylo v případě této generace Hardeků těžko myslitelné i vzhledem k okolnostem, jaké provázely jednání o nabytí hrabství počátkem 16. století, a vzhledem mimořádné pozornosti, kterou česká stavovská obec dalšímu vývoji Kladska věnovala.²⁸⁾

Dřívější interpretace kladské mincovní listiny Maxmiliána I. z roku 1507 byla dána velmi zjednodušeným chápáním jejího obsahu a chybně vysvětlenou příčinnou následností, jako by český král Vladislav II. roku 1514 jen potvrdil nově udělené mincovní právo, které Hardekové získali od Maxmiliána I. roku 1507. Přitom ani nebylo nápadné, že Maxmilián I. vystavil roku 1507 listinu Jindřichovi z Hardeka, který *de iure* neměl v té

26) ALBERT, *Die Glatzer Münze*, s. 26.

27) VOREL, Petr: *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526–1618*, Pardubice 2005, s. 29–43; nejnověji k tomu viz VOREL, Petr: *Die Länder der böhmischen Krone und das Heilige Römische Reich in der Frühen Neuzeit*, in: Jiří Pešek – Petr Vorel [Hgg.], *Neue tschechische Interpretationen der Fragen des tschechisch-deutschen Zusammenlebens* (47. Deutscher Historikertag / Dresden 2008 – Die Vortragen der tschechischen Gastsection), Magdeburg 2010, s. 21–32.

28) To se pochopitelně týká i císařské listiny z roku 1503, vztahující se ke kladskému hraběcímu titulu, jejíž dosavadní interpretaci pokládám také za chybnou (viz pozn. č. 8).

době s Kladskem nic společného. Jistěže Kladsko bylo koupeno za peníze Jindřicha z Hardeka (a zřejmě ještě i Zikmunda z Hardeka), ale z hlediska majetko-právního byl v roce 1507 jediným držitelem Kladska Jindřichův druhorozený syn Oldřich.²⁹⁾ Přitom z obsahu obou listin je zřejmé, že spolu po právní stránce vůbec nesouvisely, byť se obě týkaly téže činnosti (výroby mincí v Kladsku). Tento omyl mohl jednoduše nastat i tím, že starší autoři prameny české provenience buď neznali, nebo jejich obsahu (v důsledku neznalosti jazyka nebo neznalosti soudobých reálií) vůbec nerozuměli. Výše zmíněnou interpretaci Franze Alberta však nekriticky přejali i všichni pozdější čeští autoři, a to nejen historici, zabývající se dějinami Kladska v širších souvislostech,³⁰⁾ ale i numismatici.³¹⁾

Co vlastně listina z roku 1507 obsahuje? Maxmilián I. z moci krále římského uděluje Jindřichovi z Hardeka a jeho dědicům za věrné služby dávno zemřelému Maxmilánovu otci, císaři Fridrichu III. (†1493), a za

29) Mírné zmatky v tom, komu vlastně Maxmilián I. listinu roku 1507 udělil, způsobil již její první editor Wurmbrandt tím, že udělení mincovního práva z roku 1507 přímo spojil s udělením hraběcího titulu roku 1503, jako by šlo o rozšíření práv, náležejících k dědičnému užívání titulu hraběte kladského: „... *Addidit et hoc beneficium* [tím má na mysli udělení hraběcího titulu roku 1503] *Maximilianus Caesar Anno 1507 ut Ulricus Comes ejusque Posterii in Comitatu Glacensi monetam argenteam cudendi ea in onitate qua Electores Rhenenses solent, facultatem habeant...*“, viz WURMBRANDT: *Collectanea*, s. 256 (dole). To byla interpretace, kterou prosazovali sami Hardekové již v 16. století (viz níže v textu pozn. č. 87). Proto vcelku nelogicky píše, že listinu z roku 1507 získal od Maxmiliána I. Oldřich z Hardeka, i když v edici samotné uvádí správné jméno příjemce (tj. Jindřich z Hardeka).

30) Nejnověji MUSIL, František: *Kladsko* (stručná historie států), Praha 2007, s. 69–70, cit: „... *Dalším zásahem císaře Maxmiliána I. do kladských záležitostí bylo udělení privilegia razit v Kladsku stříbrné mince podle rýnského vzoru, které poskytl příslušníkům rodu Hardeků v roce 1507. Tím byla narušena dosavadní spojitost kladské mince s českou mincovní soustavou. Král Vladislav II. toto privilegium potvrdil až v roce 1514 s tím, že mince ražené Hardeky se musí lišit od českých královských mincí. Na základě císařského privilegia ještě před jeho schválením českým králem začal Oldřich z Hardeka v Kladsku razit jednostranné feniky rakouského typu (poprvé doloženo v roce 1508)...*“.

31) NECHANICKÝ, Zdeněk – ŠAFÁŘ, Oldřich: *Kladské mincovnictví*, Hradec Králové 1983, s. 22; nejnověji i SEJBAL: *Základy peněžního vývoje*, s. 161: cit. „... *V mincovnictví v Kladsku pokračoval syn českého krále Jiřího z Poděbrad Jindřich I. (1472–1498) ražbou haléřů s českým lvem, které rovněž spolu s bílými penězi, feniky rakouského typu s letopočtem a zlatými guldeny razil Oldřich z Hardeku (1501–1525), který získal v roce 1501 Kladské hrabství. Stalo se tak na základě nového mincovního práva, které udělil v roce 1507 císař Maxmilián I. Potvrzení tohoto mincovního privilegia získal v roce 1514 i od českého krále Vladislava II. Jagellonského...*“.

zásluhy o Svatou říši římskou a dům rakouský, právo razit v Hrabství kladském stříbrné mince stejných metrologických norem, jaké dosud razí sám Maxmilián a rýnští kurfiřti. Zároveň touto listinou zavazuje všechny říšské stavy, aby hardecké ražby byly přijímány jako berná mince naroveň s mincemi výše zmíněnými. Za porušení hrozí mocí svého královského úřadu i vši říše a stanovuje pokutu 40 hřiven zlata. To jsou výjimečná práva, jaká nebyla v době vlády Maxmiliána I. udělena žádnému z říšských stavů s výjimkou výše zmíněného privilegia pro město Kempten z roku 1510.

Formální obsahová struktura hardecké listiny je v podstatě stejná, jako znění podobných písemností, ojediněle vystavovaných císařskou kanceláří říšským městům od poslední třetiny 15. století. Znění císařských mincovních privilegií mělo ustálenou podobu kancelářského formuláře,³²⁾ měnila se jen konkrétní jména a data, včetně stanovení výše pokuty pro ty, kdo by peníze, vyráběné na základě takové listiny, odmítali přijímat za bernou minci. Taková sankce se však objevuje jen v případě udělení práva výroby běžných mincí, a to v rozsahu 40–100 hřiven zlata. Pokud císař jen rozšiřoval starší mincovní práva říšských měst o právo výroby mincí zlatých, pak v takovém privilegiu výhrůžka sankcí chybí, neboť se jednalo o mince obchodní, jejichž užití v peněžním oběhu nemuselo být politicky garantováno.³³⁾

Listina pro Hardeky je výjimečná tím, že je určena fyzickým osobám (resp. je dána dědičně rodu Hardeků) a vazba na držbu Hrabství kladského je zde zmíněna jen velmi volně. Vzhledem k výše zmíněným okolnostem je pravděpodobné, že o takto formulované privilegium měl zájem Jindřich z Hardeka s nějakým zcela konkrétním širším podnikatelským záměrem, protože jen pro ražbu kladských mincí takový dokument nepotřeboval. Nemusel si nechávat právo ražby mincí v Kladsku někým nově udělit, neboť bylo již součástí celého souboru starších privilegií, vztahujících se k hrabství, jak bylo výslovně uvedeno i v kupní smlouvě s Minsterberky z roku 1501 i v královském potvrzení práv, spojených s držbou hrabství, z roku 1504. K čemu tedy Hardekům listina Maxmiliána I. z roku 1507 vlastně byla?

K Hrabství kladskému patřilo právo ražby vlastních kladských mincí, vyráběných tradičně podle slezských metrologických vzorů, které měla

32) HIRSCH [ed.]: *Des Teutschen Reichs-Münzarchiv I*, č. CXII. na s. 141–142 (Kolín n. R. 1474); č. CXLVIII. na s. 213–214 (Kempten 1510); č. CLXIII. na s. 237–238 (Augsburg 1521).

33) Tamtéž, č. CXIII. na s. 141–143 (1475, město Hamburk, rozšíření mincovních práv o ražbu zlatých rýnských podle vzoru města Lübeck).

knížata Minsterberská dostatečně právně ujištěno.³⁴⁾ Jak již bylo výše řečeno, v právně závazné podobě (kterou nebyly samotné interní dohody mezi Minsterberky a Hardeky) je výslovně toto právo zmíněno především v listině krále Vladislava II. z roku 1504 v rámci výčtu všech aktiv Oldřicha z Hardeka, spojených s držbou Hrabství kladského. Jindřich Minsterberský tohoto práva v dřívějších letech hojně využíval a jeho kladské halěře patří mezi relativně běžné české mince poslední třetiny 15. století.³⁵⁾

Nemáme k dispozici žádné prameny, které by dokládaly, že i po smrti knížete Jindřicha (1498) výroba kladských mincí pokračovala, ale stejně tak není k dispozici žádný doklad o tom, že byla přerušena. Pokud přinášela zisk, nic nebránilo v další ražbě i po smrti knížete, protože tehdejší mincovny pracovaly ve svém vlastním ekonomickém a správním režimu, který nebyl bezprostředně závislý na osobě vladaře. Minsterberské ražby nejsou datovány, takže nelze rozlišit, zda jde o mince, ražené ještě za života knížete Jindřicha či až po roce 1498. A protože jde o mince „zemské“ (tedy kladské), na kterých ani není žádný symbol vydavatele, lze hypoteticky uvažovat i o tom, že ražba mincí stejného vzhledu mohla kontinuálně pokračovat i poté, co hrabství postupně přebírali úředníci nové vrchnosti, resp. v rámci své poručnické správy Petr z Rožmberka.

Kladské mince, ražené Minsterberky, však měly z hlediska ekonomického jednu velkou nevýhodu: Byly to běžné mince s omezenou platností, které museli v plné nominální hodnotě přijímat jen obyvatelé těch území, na která sahala politická moc jejich výrobce a kde jejich vydavatel mohl uplatnit sankce vůči těm, kdo jím vydávaná platidla odmítal přijímat. Minsterberkové měli z tohoto hlediska pro odbyt výrobků své kladské mincovny výhodu dalšího majetkového zázemí v sousedním Slezsku a také jistý politický kapitál, díky kterému vstupovali s běžnými penězi „svých“ zemí do širších měnových unií, především na území Slezska. I drobnými kladskými halěři tedy bylo možné na konci 15. století platit i v jiných částech Slezska a Minsterberkové jimi mohli platit své závazky i mimo vlastní Kladsko.³⁶⁾

Po prodeji Kladska Hardekům vzaly tyto vazby za své a případné kladské „zemské“ mince (pokud jejich výroba v mincovně pokračovala i na počátku hardekovského období, což nevíme) mohly nadále sloužit jako směnný prostředek převážně jen na území samotného Kladska. Tím

34) Souvislé shrnutí této problematiky viz výše pozn. č. 3.

35) NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ: *Kladské mincovnictví*, s. 17–21.

36) PROBSZT: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte*, s. 321.

se zisk z mincovního regálu relativizoval, protože čím více „zemských“ mincí bylo domácí mincovnou uváděno do oběhu, tím více se jich pak vrchnosti vracelo v rámci výběru daní, poddanských dávek a jiných příjmů, pocházejících z vlastního panství. Se změnou vrchnosti proto přichází zásadní změna výrobního programu a v kladské mincovně se začínají v režii Hardeků vyrábět mince, které byly zdánlivě nelogicky od starších minsterberských ražeb zcela odlišné. Hlavním smyslem jejich vzniku totiž nebylo zajišťovat platidla pro vlastní peněžní oběh v Kladsku, ale vývoz mimo Kladsko a uplatnění v jiných měnových systémech.

Teprve tuto fázi výroby mincí v Kladsku v letech 1508–1516 máme doloženu písemnými a hmotnými prameny (datací mincí). Nevíme však, kdy přesně byla zahájena, zda šlo jen o změnu výrobního programu v rámci kontinuální produkce mincí (což by předpokládalo ražbu kladských haléřů „zemského“ typu i na počátku hardekovské éry) či zda Jindřich z Hardeka výrobu mincí v Kladsku obnovoval po víceleté přestávce. Věrohodně je doložena pouze výroba drobných běžných mincí, napodobujících soudobé ražby tří odlišných měnových systémů (slezského, českého a říšského):

a) Nedatované dvoustranné mince, napodobující slezské halěře města Vratislavi v té podobě, jak byly tyto raženy po uzavření slezské měnové konvence roku 1505.³⁷⁾

b) Nedatované jednostranné (výjimečně i dvoustranné) bílé peníze, napodobující české vládní ražby kutnohorské.

c) Datované jednostranné feniky (popsány s letopočty 1508, 1511, 1512 a 1513), napodobující feniky (čtvrtkrejčary) rakouského měnového systému.³⁸⁾

Listina krále Maxmiliána I. z roku 1507 se měla podle mého názoru stát pouze právním odůvodněním ražby běžných mincí pro říšský měnový systém; českých zemí se vůbec netýkala. Král Maxmilián I. udělil tuto výsadu svými zasloužilým dvořanům, protože o to z nějakého důvodu stáli. V listině není žádná zmínka o Království českém, ale vztahuje se výslovně k vnitroříšským pravomocem krále Maxmiliána I. Kladsko v dané souvislosti mělo sloužit Jindřichovi z Hardeka jen jako zprostředkovatelská dílna pro výrobu běžných mincí, které by bylo možné uplatnit

37) Ražbu těchto vratislavských městských haléřů datuje do let 1510–1511 HOLEČKOVÁ: *Chaurova sbírka – ražby slezských knížectví*, s. 428; ke slezské měnové konvenci z roku 1505 viz PROBSZT: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte*, s. 327.

38) LUSCHIN, Arnold: *Die Wiener Pfennige zu Zeiten Kaiser Maximilians I 1493 bis 1519*, Numismatische Zeitschrift 13, 1881, s.245–329.

v říšském měnovém systému, ať již na vlastních dominiích v rakouských dědičných zemích či jinde, nikoli pro český či slezský peněžní oběh. Tomu také odpovídala vnější podoba (ráz) těchto kladských mincí, které byly od ostatních českých či slezských ražeb natolik odlišné, že v českých zemích do peněžního oběhu pronikat nemohly.

V Kladsku tedy podle mého názoru na počátku 16. století probíhala dvojí, na sobě právně nezávislá ražba mincí:

1) Kladské haléře slezského měnového systému, vyráběné na základě vladařských práv hraběte kladského, udělených dřívějšími králi českými a převedených na Oldřicha z Hardeka v rámci koupě hrabství. Tyto nedatované haléře byly raženy ve velkém množství nejpozději do roku 1513 a patří mezi relativně běžné české mince počátku 16. století. Přímou napodobovaly haléře, ražené ve Slezské Vratislavi. Lze proto předpokládat, že byly v této formě vyráběny především proto, aby mohly pronikat do peněžního oběhu vratislavského, tím spíše, že oběh vratislavských haléřů byl díky měnové unii z roku 1505 akceptován ve většině slezských knížectví a díky dominantnímu hospodářskému postavení města Vratislavi ve Slezsku obíhaly tyto peníze bez problémů i v těch knížectvích, které z nějakého důvodu k měnové unii nepřistoupily. Od vratislavských mincí z té doby se kladské ražby na první pohled liší jen tím, že na jejich lícní straně je uvedeno písmeno „V“ (zkratka z „Vlricus“, tj. Oldřich),³⁹⁾ zatímco vratislavské mince mají na témže místě písmeno „W“.⁴⁰⁾ Drobný rozdíl

39) Fotografická dokumentace různých exemplářů těchto mincí viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 21/949; PAVLÍČEK – SCHÖN, *Mincování*, s. 101, č. VIII./7; ŠMERDA, Jan: *Mince zemí Koruny české* (Numismatické sbírka Josefa Květoně), Znojmo 2004, s. 91, foto č. 211; nejnověji HOLEČKOVÁ, Zuzana: *České, moravské a slezské mince 10.–20. století* (Národní muzeum – Chaurova sbírka) / Nevládní tolarové ražby – ražby slezských knížectví, Praha 2010, č. 5. Symbol mezi tlapami lva četl Friedensburg jako gotické „A“, neboť je interpretoval jako zkratku jména Zikmunda Apfaltersgerbera, zmíněného roku 1505 ve funkci vedoucího kladského důlního provozu (Bergrichter). Je faktem, že v některých případech bylo v té době majuskulní „A“ psáno v podobě, blízké se symbolu na této minci. Stejně tak by však tento symbol (čtený od středu mince k okraji) mohl být písmenem „K“. To by mělo svou logiku i vzhledem k okolnosti, že v Hardeckých službách je roku 1508 doložen mincmistr Osvald Konrád, zatímco v případě důlního mistra Apfaltersbergera nemáme žádné informace, že by byl kvalifikován i k řízení mincovního provozu. Viz FRIEDENSBURG, Ferdinand: *Schlesiens Münzgeschichte – Ergänzungsband, Codex Diplomaticus Silesiae XXIII*, Breslau 1904, s. 61.

40) SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 15/626; ŠMERDA: *Mince zemí Koruny české*, s. 91, foto č. 224.

na rubové straně (malé majuskulní písmenko „A“ nebo „K“ – podle toho, z jaké strany je čteno – mezi tlapami lva u kladské ražby) byl u drobných nedbale ražených mincí snadno přehlédnutelný.

2) Feniky (čtvrtekrejčary) říšského měnového systému, vyráběné v Kladsku pro rakouský, resp. říšský měnový systém na základě listiny krále Maxmiliána z roku 1507. Tyto mince byly dosud popsány s letopočty 1508, 1511, 1512 a 1513;⁴¹⁾ velmi věrně napodobují soudobé rakouské mince stejné hodnoty.

Problém je ovšem v tom, že výroba feniků tohoto typu byla ve Vídni a ve Štýrském Hradci zahájena až po vydání rakouského mincovního řádu roku 1510. Tyto feniky se pak běžně vyráběly v letech 1511–1518⁴²⁾ a na jejich ráz pak navázal svými drobnými mincemi Ferdinand I. Tomu odpovídá skutečnost, že naprostá většina dnes věrohodně v literatuře dokumentovaných kladských mincí tohoto typu nese letopočet 1511–1513.

Je-li však autentický kladský fenik z roku 1508 (a nikdo zatím jeho autenticitu nezpochybnil),⁴³⁾ tak jaké ražby tedy Hardekové napodobovali, když ve „starých“ dědičných rakouských zemích se tehdy ještě jako drobné mince užívaly vídeňské feniky starého středověkého typu? Samotná vídeňská mincovna byla tehdy pronajata měšťanskému konsorciu a až do roku 1510 vyráběla jednostranné feniky s trojpasem, které se kladské ražbě vůbec nepodobají.⁴⁴⁾

41) SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 21/948 (exemplář z roku 1512, poslední číslice je však zrcadlově obrácena); PAVLÍČEK – SCHÖN: *Mincování*, s. 101, č. VIII:/4 (podle textu má jít o exemplář z roku 1511, na snímku je však dobře patrné spodní vodorovné břevno poslední číslice, takže dokumentovaný exemplář bude nejspíš ročníku 1512); HOLEČKOVÁ: *Chaurova sbírka – ražby slezských knížectví*, č. 6 (exemplář z roku 1512).

42) EGG, Erich: *Die Münzen Kaiser Maximilians I.*, Innsbruck (b.d.), s. 88–90.

43) Kladský fenik s letopočtem 1508 je sice velmi vzácný, jeho existenci však zřejmě zpochybnit nelze, protože je ve starší literatuře věrohodně dokumentován (včetně kresby a zaznamenání hmotnosti). Viz FRIEDENSBURG, Ferdinand: *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Theil II (Münzgeschichte und Münzbeschreibung), Codex Diplomaticus Silesiae XIII, Breslau 1888, s. 289, č. 792–794. Autor dokumentuje jeden exemplář ročníku 1508 (0,38 g); dva exempláře ročníku 1511 (0,31 g) a tři mince ročníku 1512 (0,24–0,38 g). Kresby kladských feniků ročníků 1508 a 1512 zařadil autor do obrazové přílohy tamtéž, sv. I, tab. XVI/792, 794.

44) ALRAM, Michael: *Der Wiener Pfennig*, in: Häusler Wolfgang [Hg.], *Geld – 800 Jahre Münzstätte Wien*, Wien 1994, s. 53–73; EGG: *Die Münzen*, s. 87–88; fotodokumentace konkrétních ražeb vídeňské mincovny z let 1507–1510 viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 101, č. 4081–4082; EGG: *Die Münzen*, s. 189, č. 26.

Odpověď na výše zmíněnou otázku je trochu složitější, ale domnívám se, že existuje, pokud ovšem opustíme českou kotlinu i dolnorakouské Podunají a vezmeme v potaz širší měnové souvislosti v rámci říše, které zcela nepochybně zohledňovali i Hardekové (vzhledem k jejich pozici významných finančníků u vídeňského dvora).

Listina z roku 1507 obsahuje informace o předpokládané podobě hardeckých mincí. Shoduje se s formulářovou formou říšských mincovních privilegií v tom, že metrologické parametry těchto ražeb se měly shodovat s říšskými ražbami vládními (tj. v daném případě vydávanými Maxmiliánem I.) a s mincemi porýnských kurfiřtů: „... *auf Corn, Gewicht, Grad und zall, wie unser und ders reichs churfürsten am Rhein die bißher gemacht und geschlagen und von alter herkhommen ist...*“. Tato tradiční formulace, užívaná v písemnostech tohoto typu běžně v 15. století, byla teoreticky výhodná proto, že nebylo nutné specifikovat přesně metrologické parametry, ale bylo možné je přímo odvodit z právě platných mincovních standardů. Ty se však týkaly především mincí zlatých; ve výrobě drobných běžných mincí panoval dosti velký zmatek, který se habsburským císařům v rámci říše nikdy nepodařilo odstranit.

Tzv. rýnský mincovní svaz (*Rheinische Münzverein*) představoval jednu z mnoha měnových unií, fungujících uvnitř pozdně středověké Římsko-německé říše. Jeho základem byla mincovní dohoda mezi čtyřmi porýnskými kurfiřty z let 1385–1386, která byla pozdějšími dílčími smlouvami obnovována a prodlužována. Členové rýnského mincovního svazu byli hlavními producenty říšských zlatých mincí (tzv. zlatých rýnských, „Goldguldenů“), proto se tyto dohody týkaly hlavně zlatých ražeb. Již v průběhu 15. století se však od sebe dosti podstatně svým vzhledem, metrologickými parametry a nakonec i kupní silou odlišovaly drobné mince kurfiřtů církevních (arcibiskupů kolínského, mohučského a trevírského)⁴⁵⁾

45) IRSIGLER, Franz – METZ, Reiner – REINECKE, Christian: *Zur Rekonstruktion des Gelds- und Währungssystems im Niederrheinischen Raum (1305–1800)*, in: Cauwenberghe Eddy van – Irsigler Franz [Edd.], *Münzprägung, Geldumlauf und Wechselkurse – Minting, Monetary Circulation and Exchange Rates* (Akten des 8th International Economic History Congress, Section C7, Budapest 1982), *Trierer Historische Forschungen*, Bd. 7, Trier 1984, s. 201–218, zde zvl. tab. na s. 207–209 „Rheinische Münzvertrag“. V širších souvislostech měnového vývoje této oblasti viz SPRENGER, Bernd: *Das Geld des Deutschen* (Geldgeschichte Deutschlands von der Anfängen bis zur Gegenwart), Paderborn – München – Wien – Zürich 2002 (3. Aufl.), s. 83–86, zvl. tab. 5 „Die Entwicklung von Rheinischen Gulden und Weißpfennigen nach den Rheinischen Münzverträgen“, zachycující normativní metrologické parametry

od ražeb čtvrtého z porýnských kurfiřtů (světského), tj. kurfiřta falckého,⁴⁶⁾ i od tehdejších feniků habsburských.

Na počátku 16. století byl již význam rýnského mincovního svazu dávno za svým zenitem, nahrazován jihoněmecko-švýcarskou měnou batzenovou, postupně integrovanou (díky habsburským zdrojům alpského stříbra) s tyrolsko-rakouským systémem krejcarovým. Hlavní drobnou mincí těchto měnových okruhů byl fenik, ražený ze stříbrné slitiny nízké kvality. To byl nakonec jediný nominál, který se podle znění listiny z roku 1507 v Kladskurazil. Proto nás bude pochopitelně zajímat, jaké metrologické standardy měli Hardekové při jeho výrobě dodržovat. Ač je kladská listina z roku 1507 z tohoto hlediska nejednoznačná, vzhledem k přímým vazbám na habsburský dvůr lze předpokládat, že kladský fenik měl mít stejné parametry, jako tehdy aktuálně ražené mince Maxmiliána I. (1 zlatý rýnský = 8 šilinků, šilik po 30 fenicích, tedy 1 fenik rakouský = $\frac{1}{240}$ zlatého rýnského), nikoli feniky rýnského mincovního svazu, které měly v té době vyšší platební sílu (1 fenik rýnský = $\frac{1}{210}$ zlatého rýnského).⁴⁷⁾

Habsburské feniky byly na sklonku vlády Fridricha III. a v prvních letech vlády Maxmiliána I. stále teoreticky raženy podle mincovní instrukce z roku 1481 ze stříbra jen 4-lotového (25%), z jednoho lotu slitiny se jich mělo vyrobit 35 kusů (tj. z hřivny 560 kusů o platební síle $2\frac{1}{3}$ zlatého rýnského).⁴⁸⁾ Obsah stříbra v řádech setin gramu však tehdy nebyl u jednotlivých mincí prakticky rozlišitelný; pro užití těchto nejdrobnějších mincí v peněžním oběhu byla podstatná jejich nominální platební síla, daná zákonnou normou. Proto byl pro užití k běžným platbám u drobných mincí podstatný jejich ráz, tedy vnější vzhled. Podle podoby (nikoli podle obsahu stříbra) se běžný uživatel rozhodoval, zda je mince „berná“, tedy pokud ji v určité hodnotě přijme, zda s ní bude moci ve stejné hodnotě i zaplatit.

feniku rýnského mincovního svazu v letech 1386–1511. Pro přelom 15. a 16. století jsou zde uvedena data odvozena od mincí arcibiskupů kolínských.

46) Časově nejbližší listině z roku 1507 jsou mincovní dohody, uzavírané falckým kurfiřtem v roce 1495 a znovu v roce 1503 na pět let. V obou těchto pramenech jsou metrologické parametry feniku stanoveny stejně: feniky se mají razit z $5\frac{1}{2}$ -lotového stříbra (tj. 34 $\frac{3}{8}$ % Ag), z jednoho lotu slitiny se má vyrobit 40 feniků (tj. z hřivny slitiny se razí 640 kusů feniků o platební síle 160 krejcarů = $2\frac{2}{3}$ zlatého rýnského). Viz HIRSCH [ed.]: *Des Teutschen Reichs-Münzarchiv I*, č. CXXXV na s. 167–168 (1495) a č. CXXXIX na s. 188–190 (1503).

47) EICHHORN, Hansheiner: *Der Strukturwandel im Geldumlauf Frankens zwischen 1437 und 1610* (Ein Beitrag zur Methodologie der Geldgeschichte), *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, Nr. 58, Wiesbaden 1973, s. 155.

48) POHL: *Die Grenzlandprägung*, s. 146.

U drobných ražeb nízké platební síly, které byly navíc obvykle i nedbale ražené, bylo nebezpečí vzniklé škody poměrně malé. Na to spoléhali „mincovní podnikatelé“, kteří na evropský trh dodávali napodobeniny drobných mincí jiných měnových systémů. Nejednalo se o falsa (padělání mincí bylo těžkým hrdelním zločinem), ale o určitou formu přiživování se na cizím mincovním regálu, pokud se takové ražby dařilo v dostatečně velkém množství vmísit do peněžního oběhu cílové oblasti.

V rakouských dědičných zemích fungovalo počátkem 16. století několik mincoven, produkujících však hlavně mince středních a vyšších krejcarových nominálů (především tyrolská mincovna v Hall in Tirol, dále mincovna v Linci a ve Štýrském Hradci). Domácích drobných mincí (feniků a haléřů) byl v peněžním oběhu nedostatek, způsobený do značné míry i tím, že většina těžby stříbra i samotných mincovních provozů byla v rukou vnějších investorů a nájemců, kterým přinášela vyšší zisk výroba mincí vyšších hodnot, používaných v té době (před zobecněním tolarových ražeb) ještě i jako mince obchodní. Drobné rakouské mince (feniky) produkovala hlavně mincovna vídeňská, která byla již v době Fridricha III. postoupena konsorciu vídeňských měšťanů. Z činnosti této hlavní mincovny tak neměl Maxmilián I. žádný zisk, což se marně pokoušel různými cestami několik let změnit.

Inspirací pro zásadní změnu vnější podoby drobných rakouských mincí se zřejmě stala mincovní reforma v sousedních Solnohradech roku 1501. Arcibiskup Keutschach tehdy obnovil po čtyřech desetiletích činnost arcibiskupské mincovny a vedle vyšších nominálů (batzenů = 4 krejcarů) uvedl do oběhu i drobné mince nového typu, především půlkrejcarů (dvoufeniky), které se pak v 16. století staly hlavní drobnou solnohradskou mincí, ale také feniky.

Vzhled těchto nových solnohradských feniků byl v tehdejší jihoněmeckém peněžním oběhu nový. Svou kompozicí do jisté míry přejímaly podobu starších feniků norimberských a falckých, ale měly jednu podstatnou a na první pohled zřejmou odlišnost: Totiž jakousi imitaci tzv. čtyřrázu, což byla technická úprava, která urychlovala výrobu.⁴⁹⁾ Feniky tohoto typu se v solnohradské mincovně razily od roku 1501 po několik následujících let s neměnným letopočtem „1500“.⁵⁰⁾

49) Čtvercovým či obdélným střížkům drobných mincí, jen nastříhaným z mincovního plechu, byl dál alespoň přibližně kruhový tvar, zatímco pravidelné kruhové střížky norimberských feniků byly vyráběny průbojníkem.

50) ŠMERDA, Jan: *Solnohradské mince a medaile*, Gottwaldov 1987, tab. 1-18-a-e; podrobná dokumentace nověji též viz *Repertorium zur neuzeitliche*

Díky nově objeveným zdrojům solnohradského stříbra byla první vlna arcibiskupských mincí, dodávaných i na peněžní trh sousední hornorakousko-korutanské oblasti, velmi výrazná a pro finančníky Maxmiliánova dvora se zřejmě stala inspirací při hledání cesty, jak z vlastního peněžního oběhu rychle odstranit mince, produkované vídeňským městským konsorciem.

První oblastí měnových opatření se stala nově získaná území v sousedství Solnohrad. Králi Maxmiliánovi I. se počátkem 16. století podařilo po složitých diplomatických jednáních a s využitím vojenské síly připojit k rakouským zemím i Hrabství Gorice a Gradiška (nyní většinou součást Itálie a Slovinska), jehož poslední dědičný vládce, Leonard V. Gorický, zemřel roku 1500. Toto rozšíření rakouských zemí bylo strategicky důležité, neboť teprve nyní došlo k územnímu propojení Korutan a Tyrol.⁵¹⁾ Král Maxmilián převzal do své správy i gorickou mincovnu ve městě Lienz a roku 1504 zde započal výrobu nových vládních mincí, především čtvrtkrejcarů (feniků), které byly zcela odlišené svým rázem od mincí, vydávaných vídeňským konsorciem.⁵²⁾ Téměř přesně totiž kopírovaly vnější vzhled feniků, produkovaných od roku 1501 nedalekou mincovnou solnohradskou a od roku 1505 i další arcibiskupskou mincovnou ve Friesachu.⁵³⁾ V ploše mince jsou vodorovně vedle sebe umístěny dva štíty; na jednom je rodový erb vydavatele, na druhém zemský znak. Nad oběma štíty je umístěn letopočet, dole mezi nimi jedno písmeno, označující vydavatele (případně nesoucí jiný význam). Čtverec, vymežující plochu mincovního obrazu, je výše zmíněným napodobením středověkého „čtyřrázu“.

Drobné feniky tohoto vzhledu na počátku 16. století v peněžním oběhu západní části rakouských dědičných zemí a Solnohrad (ale i v dalších říšských teritoriálních knížectvích této oblasti, které své drobné mince přizpůsobily novému standardu) rychle nahrazovaly starší středověké fenikové ražby, od kterých se daly snadno odlišit. Tento proces byl podporován i politickým rozhodnutím: Maxmilián I. například již roku 1504 zakázal oběh drobných tyrolských mincí nejen v oblasti nově získaných území Gorice a Gradišky, ale i v celých Korutanech. Starší drobné mince

Münzprägung Europas, Band II, Heilige Römisches reich Deutscher Nation und Nachfolgerstätten – Der Bayerische Reichskreis, Wien 1996, s. 105, č. 28/14.

51) VOREL, Petr: *Vznik, rozvoj a první krize podunajské monarchie (1490–1657/1665)*, in: *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 203.

52) Fotodokumentace feniků mincovny v Lienzi ročníků 1504 i 1505 viz EGG: *Die Münzen*, s. 179.

53) *Repertorium II*, s. 105, č. 24/11.

měla v oběhu plně nahradit produkce jeho výše zmíněné nově zřízené vládní mincovny v Lienzi.⁵⁴⁾

Lze předpokládat, že Hardekové v první fázi výroby mincí říšského měnového systému v Kladsku (tedy roku 1508) napodobovali mince ražené Maxmiliánem I., tedy gorické feniky s letopočtem 1504 a 1505,⁵⁵⁾ a to s cílem vyvážit tato platidla do peněžního oběhu právě v této oblasti, kam z Maxmiliánovy mincovny v Lienzi a z arcibiskupských mincoven v Solnohradě a ve Friesachu směřovaly feniky nového typu. Tomu byl přizpůsoben vzhled těchto kladských mincí, u kterých byl použit zcela shodně koncipovaný mincovní obraz: na jednom štítě znak rodový, tj. část složitějšího erbu hrabat z Hardeka, konkrétně jedno z polí štítu, reprezentující hrabství Hardegg; na druhém štítě zemský znak kladský. Pouze napodobení „čtyřrázu“ je u kladských mincí mírně odlišné; mincovní obraz je vymezen čtvercem či obdélníkem v přímé, nikoli kosmé poloze.

Samotné zahájení výroby těchto mincí v Kladsku pravděpodobně souvisí se vstupem Osvalda Konráda, mincmistra z říšského města Kaufbeuren, do služeb Jindřicha z Hardeka roku 1508.⁵⁶⁾ Účastí smluvně ujištěného mincmistra ostatně listina z roku 1507 podmiňovala ražbu mincí tohoto typu. Oficiálně ustanovený mincmistr ručil výrobcům za dodržování metrologických standardů a nesl také největší trestní zodpovědnost, pokud byly zjištěny nějaké nepravosti především v kvalitě mincovního kovu. Ustanovení o řádně smluvně ujištěných mincmistrech měla být svým způsobem i obranou říšského měnového systému před činností „pokoutních“ ražeben. Nestačilo být jen držitelem mincovního privilegia; bez řádně ustanoveného správce neměla být mincovna vůbec provozována.

Mincmistrovská kvalifikace v té době patřila k profesím „hermetickým“; příslušné dovednosti bylo možné získat jen dlouholetým působením v mincovním a hutním provozu. Počet osob, oprávněných vést mincovní provoz, byl velmi omezený a často šlo o příbuzensky propojené řetězce, podobně jako u ostatních podobně úzce specializovaných profesí. Nebylo snadné získat takového specialistu pro nově zřizovanou mincovnu, nicméně právě v případě Hardeků to nemusel být zas tak velký problém (zde je nutné znovu připomenout, že manželkou Zikmunda z Hardeka byla sestra velmi vlivného mincmistra Eggenbergera).

54) MAYRHOFER: *Die Friesacher*, s. 116.

55) EGG: *Die Münzen*, s. 178–179; SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, č. 3952 (foto exempláře z roku 1505 zde na tab. 96).

56) FRIEDENSBURG: *Schlesiens Münzgeschichte*, Ergänzungsband, s. 60 (doplňk ad s. 289).

Neznáme sice vztahy Osvalda Konráda k Hardekům ani k Eggenbergerovi, ale jeho angažmá v Kladsku je podle mého názoru také dobře vysvětlitelné. Starší zprávu o Osvaldově vstupu do služeb Jindřicha z Hardeka v roce 1508 následná interpretace zpochybňuje s vysvětlením, že v městě Kaufbeuren v té době žádná mincovna nebyla ani toto město nemělo mincovní práva.⁵⁷⁾ Nelze však zcela pominout skutečnost, že již Maxmilián I. městu Kaufbeuren udělení mincovního privilegia přislíbil (při svých opakovaných návštěvách města v roce 1497 a v letech následujících, které se staly základem dodnes zachovávaných tradic městských slavností, inscenujících Maxmiliánův příjezd do města), byť tento ústní závazek zřejmě nebyl zlistiněn. V těchto souvislostech se nabízí logické vysvětlení: Připravované zřízení městské mincovny v Kaufbeuren počátkem 16. století nebylo ještě realizováno,⁵⁸⁾ i když si město k tomuto účelu sjednalo mincmistra Osvalda Konráda. Jeho služeb pak zřejmě využil Jindřich z Hardeka v Kladsku.

Hlavní období kladské výroby mincí, napodobujících habsburské feniky, však spadá až do doby po smrti Jindřicha z Hardeka (†1510). Po neúspěšné zkušenosti s mincmistrem Jörgem Jordanem (1507–1510) pověřil Maxmilián I. provedením měnové reformy ve všech rakouských dědičných zemích hallského mincmistra Bernarda Behaima mladšího.⁵⁹⁾ Jeho prostřednictvím byl roku 1510 zaveden nový mincovní řád a ve Vídni a Štýrském Hradci od roku 1511 zahájena masová výroba mincí nového typu, mezi nimi i nových vládních feniků,⁶⁰⁾ vyráběných do té doby jen v Lienzi (pak mohla být činnost mincovny v Lienzi roku 1511 ukončena). I ve východní části dědičných rakouských zemích tak postupně pokračovala výměna drobného oběživa, během které feniky nového typu se dvěma erby (ražené již v režii Maxmiliána I.) v krátké době nahradily starší feniky konsorcijní s trojpasem. Zřejmě i proto nese nejvíce dochovaných kladských ražeb tohoto typu letopočet 1511, 1512 nebo 1513, což bylo právě ono přechodné

57) ALBERT: *Die Glatzer Münze*, č. 46, s. 31.

58) Město Kaufbeuren získalo mincovní privilegium až od Karla V. listinou z 10. 11. 1530 a sloužilo pak jako jedna ze základů pro realizaci pokusu Karla V. o mincovní reformu v říši, jak bylo zmíněno výše v textu. Viz k tomu HOERMANN, Georgius Tobias: *Exercitatio historico-iridica de S. R. I. L. civitatis Kauffburae privilegiis praecipuis*, Erlangen 1763, § LXIV „Ius monetandi“ na s. 79–80; HIRSCH [ed.]: *Des Teutschen Reichs- Münzarchiv I*, č. CLXX., s. 249–250.

59) PROBSZT: *Österreichische Münzgeschichte*, s. 377–379; EGG: *Die Münzen*, s. 71–73, 87–88.

60) Fotodokumentace nových vídeňských feniků (ročníky 1511, 1512, 1513, 1517 a 1518) viz EGG: *Die Münzen*, s. 191, č. 27–29, 31, 32.

období postupné výměny dolnorakouského a štýrského oběživa. Kladské mince tohoto typu byly zřejmě především vyváženy do peněžního oběhu rakouského, kde jsou doloženy i v mincovních nálezech, zatímco z Kladska ani z jiné oblasti zemí Koruny české jejich oběh doložen nemáme.⁶¹⁾

I z těchto souvislostí soudím, že výroba feniků v Kladsku vůbec nesouvisela s produkcí mincí pro peněžní oběh český; takto závažné záležitosti se listina Maxmiliána I. z roku 1507 vůbec netýkala. Kontrolu nad výrobou českých mincí si domácí stavové úzkostlivě střežili, protože sami ovládali i příjmy z výroby peněz (panovnický mincovní regál) a z těchto zdrojů čerpali splátky panovnických dluhů. Dokladem mimořádné pozornosti, kterou čeští stavové této záležitosti věnovali, je spor okolo mincovního privilegia, uděleného králem Vladislavem II. právě roku 1507 městu Plzeň. Byť se mělo jednat jen o dočasnou výrobu vládních mincí v plzeňské režii po dobu desíti let (výtěžek měl plynout na obnovu města po požáru), stavy ovládaný zemský soud rozhodl, že taková činnost by byla „*proti právu a řádu starodávnému*“.⁶²⁾ Přestože královské město Plzeň disponovalo oficiálně vydaným královským mincovním privilegiem, stavovské instituce tamní ražbu mincí zablokovaly.

Pro ražbu domácích kladských mincí byla Oldřichovi z Hardeka listina Maxmiliána I. z roku 1507 k ničemu. Proto také nemohl ve Slezsku uplatňovat vysoké finanční sankce, které mu císařská listina umožňovala žádat, pokud by někdo v říši odmítal jeho ražby přijímat naroveň s vládními feniky, protože na kladské mince (ražené podle slezských metrologických parametrů) se taková výsada nevztahovala. Přitom víme, že jeho kladské halěře byly ve Slezsku výslovně odmítány jako plnohodnotné platidlo. Tuto situaci máme poměrně dobře dokumentovanou z roku 1512, kdy oběh kladských halěrů ve svých knížectvích (Těšín, Hlohov) zakazoval

61) FRIEDENSBURG: *Schlesische Münzgeschichte II*, s. 289. Podrobný přehled nálezů, obsahujících i kladské ražby Hardeků, viz MIKOŁAJCZYK, Andrzej: *Kłodzkie monety w obiegu pieniężnym na początku XVI w.*, *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka* 38, 1983, s. 317–329; zvl. mapa „Rozmieszczenie skarbow XVI-wiecznych zawierajacych monety kłodzkie“ na s. 326.

62) NEUBARTH, Josef O.: *Plzeňské mincovní privilegium z r. 1507*, *Numismatické listy* 1951, s. 116–118; nejnověji HUS, Miroslav: *Možnost mincování v Plzni ve 14. století a plzeňské mincovní privilegium 1507*, *Západočeský sborník historický* 1996, s. 317–328. Rozhodnutí zemského soudu zmiňuje BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Plzeňská kronika Šimona Plachého z Třebnice a její přínos pro numismatiku*, in: Hásková J. – Kurz K. [red.]: *Numismatika a regionální historie (Sborník příspěvků přednesených na II. semináři muzejních pracovníků v numismatice: Karlovy Vary 18.–20. října 1977)*, Praha 1982, s. 17–23.

kníže Kazimír, a z roku 1513, kdy tyto mince odmítali přijímat měšťané vratislavští.⁶³⁾

Oldřich z Hardeka tehdy žádal vratislavské konšely, aby byly jeho kladské ražby přijímány na roveň haléřům vratislavským, a dokonce žádal o metalurgické zkoušky, které by ověřily, že jeho mince obsahují stejné množství stříbra, jako mince města Vratislavi. To je jistě možné a není důvod toto Oldřichovo tvrzení zpochybňovat, ale v případě drobných mincí oné doby nebyly podstatné případné drobné rozdíly v obsahu drahého kovu, neboť hlavní výnos z jejich výroby spočíval v panovnickém mincovním regálu (tj. v nuceném oběhu mincí, jejichž výrobní náklady byly nižší než kupní síla).⁶⁴⁾ Pokud by vratislavští legalizovali oběh kladských mincí ve městě a na „své“ části Slezska, jen by tak zvýšili možnost zisku Oldřicha z Hardeka z mincovního regálu na úkor výnosu vlastní ražby mincí vratislavských.⁶⁵⁾

Oldřich z Hardeka se ani argumentačně v písemné komunikaci (natožpak soudně) nepokusil v roce 1513 užít sankcí, kterými v říši dle znění císařské listiny z roku 1507 disponoval (pokud by někdo odmítal kladské ražby Hardeků přijímat, měl zaplatit pokutu 40 hřiven ryzího zlata). Tato skutečnost má podle mého názoru dostatečně velkou váhu pro to, abychom mohli odmítnout jak starší tvrzení, podle kterého vydání mincovního privilegia Maxmiliána I. z roku 1507 dokládalo příslušnost Kladska k říšskému právnímu systému,⁶⁶⁾ tak i nejnovější interpretaci, podle které se jednalo o „další pokus římského císaře změnit Kladsko v říšské hrabství“.⁶⁷⁾

Neúspěch v jednání o širší legalizaci kladských mincí ve Slezsku přiměl zřejmě Oldřicha z Hardeka ke změně strategie. Pokusil se vyrábět kladské mince v té podobě, která by mu umožnila dodávat je do peněžního oběhu českého. V blíže neurčené době (nejpozději na přelomu let 1513 a 1514, ale spíše podstatně dříve) započal v Kladsku s výrobou mincí, které napodobovaly české bílé peníze.⁶⁸⁾ Tato aktivita se ovšem setkala s nepochopením na české straně, neboť kladský hrabě tím narušoval mincovní regál českého krále,

63) Tyto zprávy dokládá ALBERT: *Die Glatzer Münze*, č. 47–50 na s. 32; pouze vratislavskou causu stručně interpretují NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ: *Kladské mincovnictví*, s. 24.

64) VOREL: *Stříbro*, s. 53–56.

65) VOREL: *Stříbro*, s. 37–40.

66) WURMBRANDT: *Collectanea*, s. 257.

67) Citovaná interpretace viz MUSIL – PRIEGEL [ed.]: *Chrestomatie k dějinám Kladska*, s. 107.

68) Oba zcela odlišné nominály, ražené v Kladsku, tj. fenik z let 1508–1513 a napodobeninu bílého peníze, raženou nejspíš do počátku roku 1514, klade chybně sobě za roveň jako jeden typ SZWAGRZYK: *Pieniądz*, s. 71, č. 347.

- a) Kladský halěř Hardeků slezského typu bez letopočtu (VČM, inv. č. S 2637; hm. 0,214 g; Ø 11,7 / 12,4 mm);
 b) Halěř města Vratislavi (VČM, inv. č. S 2635; hm. 0,373 g; Ø 12,9 / 13,0 mm).
 Foto P. Vorel (průměry měřeny na svislé a vodorovné ose lící strany, tak i u dalších snímků).
 VČM = Východočeské muzeum v Pardubicích; NMP = Národní muzeum v Praze.

zvláště když tyto drobné mince pronikaly do českého peněžního oběhu.⁶⁹⁾ To byl zřejmě důvod k prověření právního základu kladského mincovního práva konfirmační listinou krále Vladislava II. ze 17. března 1514, která zároveň zakazovala výrobu kladských mincí, napodobujících české ražby.

Výroba napodobenin kutnohorských bílých peněz v Kladsku mohla mít pro Hardeky ovšem ještě další důležitý efekt, totiž vývoz těchto mincí do Uher. V rámci jagellonské personální unie totiž Vladislav Jagellonský nařídil v Uhrách přijímat český bílý peníz jako bernou minci. Z Čech pak počátkem 16. století putovaly poměrně velké platby do Uher v drobných bílých penězích. Ve velkých objemech drobných nedbale ražených mincí se pak mohly kladské napodobeniny snadno „ztratit“.⁷⁰⁾

69) ŠŮLA, Jaroslav: *Nález mincí ve Sněžném* (Příspěvek ke studiu bílých peněz Vladislava II.), *Práce muzea v Hradci Králové*, B XI, 1967–1969, s. 117–131. Hypotézu o přímé výrobě napodobenin kutnohorských bílých peněz (včetně jména Vladislava II.) v Kladsku v době Oldřicha z Hardeka považují za velmi pravděpodobnou, i když prokazování na základě dochovaného mincovního materiálu bude poměrně obtížné. Nejnověji k této záležitosti viz KRAJÍC, Rudolf – CHVOJKA, Jiří: *Táborský poklad* (Archeologický výzkum domu čp. 308), Tábor 2007, s. 314.

70) Případnému oběhu kladských ražeb v Uhrách pravděpodobně nikdo zatím pozornost nevěnoval, což může být do jisté míry způsobeno i obtížným určením těchto ražeb, pokud není příslušný badatel přesně obeznámen se specifiky hardeckého mincování. Například jeden exemplář napodobeniny českého bílého peníze z kladské mincovny s titulaturou Oldřicha z Hardeka je součástí nálezů drobných mincí, ukrytých po roce 1527 v obci Czerszeg-Tomaj; autor popisu nálezů však původ mince určuje jako „Hardek Grafshaft“, viz POHL: *Grenzlandprägung*, s. 173 „Kauf aus dem Fund von Czerszeg-Tomaj: 10/1891“, mince č. 67.

- a) Jednostranná kladská mince Oldřicha z Hardeka, typ s titulaturou „hrabě kladský“ – „Graf czu Gloc“ (NMP, inv. č. Chaura-H5-146710; hm. 0,403 g; Ø 14,0 / 14,8 mm);
- b) Jednostranná kladská mince Oldřicha z Hardeka, typ s titulaturou „hrabě z Hardeka“ – „Graf zu Hardeck“ (NMP, inv. č. Chaura-H5-146708; hm. 0,455 g; Ø 13,0 / 13,5 mm);
- c) Jednostranný kutnohorský bílý peníz Vladislava Jagellonského (VČM, inv. č. N 1.31.1; hm. 0,4387 g; Ø 14,8 / 14,7 mm).
Foto NMP (a, b) a P. Vorel (c).

Vydání listiny krále Vladislava II. roku 1514 zcela jistě nelze považovat za „potvrzení“ práva ražby v Kladsku, které Hardekům udělil římský král Maxmilián I. v roce 1507. Taková interpretace⁷¹⁾ je podle mého názoru mylná, resp. obrací smysl sdělení posuzovaného pramene naopak. V listině krále Vladislava II. není ani zmínky o nějakých výsadách, udělených v této souvislosti římským králem, ale odkazuje se výhradně na domácí právní tradici, tj. na výpisy z desk zemských a další listiny, které kdysi zemskému soudu předložil kníže Jindřich Minsterberský. Tyto starší výsady, náležející již dříve Jindřichu Minsterberskému, král Vladislav II. potvrdil, ale v případě ražby mincí doplnil jasnou omezující podmínku: „... *Chtěl-li by on Oldřich a neb jeho dědicové tu minci v Kladště dělati, aby zřetedně proměna byla mezi rázem naším a budúcich králuov českých a rázem téhož Oldřicha a dědicuov jeho, jakož jest to i prve bývalo...*“⁷²⁾

71) Takto situaci interpretují NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ: *Kladské mincovnictví*, s. 23 a ještě i ŠŮLA: *Z počátků pernštejnské mincovny*, s. 16.

72) Na existenci této listiny upozornil již VOIGT, *Adauctus: Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen*, II. Band, Praha 1772, s. 331–332 a pozn. č. 47 na s. 335. Edici celého textu listiny zveřejnil (s nejasným odkazem na původní zdroj) ŠŮLA: *Z počátků pernštejnské mincovny*, s. 33. Podrobněji viz ediční příloha k této studii.

Ve starší literatuře se objevuje také jiná interpretace, podle které právě teprve na základě listiny z roku 1514 mohl Oldřich z Hardeka zahájit výrobu mincí, napodobujících český bílý peníz, přičemž tato mince měla být dvojnásobkem předchozí ražby (kladského haléře).⁷³⁾

To podle mého názoru také nemá logiku. Listina z roku 1514 jasně říká, že bude-li Hardek nebo jeho potomci chtít vyrábět v Kladsku mince, musí v podobě vyráběných mincí zachovávat dřívější zvyklosti („... *jakož jest i prve bývalo...*“). Této podmínce kladský „bílý peníz“ zcela jistě neodpovídal. To je také jeden z důvodů, proč je podle mého názoru nutné považovat listinu roku 1514 nikoli za projev panovnické přízně a udělení nějaké zvláštní výsady, ale o záležitost sankční, jejímž smyslem bylo zabránit Oldřichu z Hardeka ve výrobě napodobenin českých mincí ke škodě královského mincovního regálu, podobně jako v případě jiných soudobých „podnikatelů“, zaměřujících se na výrobu napodobenin mincí jiných měnových systémů.⁷⁴⁾ Existence listinného privilegia římského krále Maxmiliána I. z roku 1507 však v listině českého krále Vladislava II. z roku 1514 vůbec zmíněna není, což je pochopitelné, neboť se českých záležitostí vůbec netýkalo.

V případě Kladska se pochopitelně nabízí srovnání s mincovními privilegii, která získali počátkem 16. století Minsterberkové: Jedno vystavil v roce 1502 král Maxmilián I. (obsahuje právo ražby zlatých rýnských podle metrologických parametrů rýnského mincovního svazu a stříbrných grošů podle vzoru mincí saských); druhé vystavil král Vladislav II. v roce 1504 (povoluje v něm výrobu stříbrných grošů a půlgrošů podle vzoru mincí vratislavských).⁷⁵⁾ I v tomto případě se podle mého názoru jedná o dvojí na sobě nezávislou výrobu mincí pro různé měnové systémy, svým způsobem analogickou situaci v Kladsku, byť i v tomto případě mohla být právoplatnost takového úkonu ze strany Maxmiliána I. považována za spornou. Lze však oprávněně předpokládat, že vydání listiny z roku

73) NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ, *Kladské mincovnictví*, s. 24.

74) RADOMĚRSKÝ, Pavel: *O urozených penězokazech doby Jagellonské – pánech z Diepholzu*, Moravské numismatické zprávy 1961, č. 8, s. 56–72; později toto téma autor výstižně shrnul v populární podobě, viz HLINKA, Bohuslav – RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Peníze – poklady – padělky*, Praha 1996 (2. vyd.), kap. 21. O urozených penězokazech doby jagellonské, s. 180–187.

75) FRIEDENSBURG, Ferdinand: *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Theil I (Urkundenbuch und Münztafeln), Codex Diplomaticus Silesiae XII, Breslau 1887, č. 97, s. 91–92 (listina z 17. března 1502) a č. 98, s. 93–94 (listina z 7. června 1504); obě listiny editoval autor z tehdejších originálů, uložených ve vratislavském archívu.

1502 zajistili Minsterberkům u habsburského dvora právě Hardekové jako určitou formu kompenzace v rámci širších dohod o převodu Kladska. Pro Maxmiliána I. neměli již na počátku 16. století zchudlí Minsterberkové velkou politickou váhu a neměli ani peníze, takže není žádný důvod, proč by král Maxmilián I. jinak takový doklad vydal, pokud by v pozadí nebyl přímý zájem Hardeků. Ražbu zlatých rýnských (tedy mincí říšského, nikoli českého měnového systému; v Čechách se tehdy razily dukáty) pak zahájili Minsterberkové o několik let později díky bohatým (byť krátkodobým) zdrojům zlata v jejich rychlebských dolech.⁷⁶⁾ Oprávněnost takového počínání nikdo nezpochybňoval (ani král Vladislav II., jehož privilegium znělo výslovně jen na grošové mince stříbrné), protože Minsterberkové do oběhu dodávali kvalitní mince zlaté, tedy obchodní zlato, jehož monetarizací a uvedením do oběhu nebyl ohrožován mincovní regál ani žádného ze slezských knížat, ani krále českého.

Za analogii můžeme považovat i mincování vratislavských biskupů v Nise, kde nevidím právní rozpor⁷⁷⁾ mezi datací nejstarších grošových ražeb (1506) a datem mincovního privilegia Maxmiliána I. (1515), neboť i v tomto případě šlo o výrobu mincí na základě dvou na sobě nezávislých právních úkonů (císařské privilegium se týkalo jen mincí zlatých).

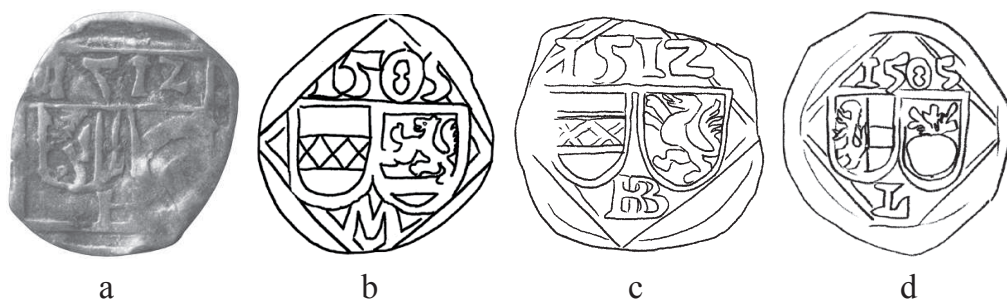
Zákazem výroby napodobenin kutnohorských bílých peněz v roce 1514 přímé zprávy o činnosti kladské mincovny v režii Hardeků mizí. Pokračovala však zřejmě (alespoň v podobě nedatovaných slezských haléřů) ještě alespoň několik let, jak vyplývá z jednání slezských stavů, kde se o hromadném výskytu kladských ražeb (míněno tím napodobenin vratislavského peníze) hovoří ještě v roce 1516. Po nástupu nového panovníka Ludvíka Jagellonského (1516) však město Vratislav změnilo lící stranu svých haléřů, kde se namísto dřívějšího „W“ objevila korunovaná písmena „LR“.⁷⁸⁾ U těchto mincí již záměna s kladskou ražbou nebyla možná.

Při všech dalších příležitostech (při převezech majetku apod.) se sice i později častokrát hovoří o mincovním právu, ale právě jen o právu k ražbě mincí, nikoli o konkrétní výrobě mincí. Odmítnutí kladských haléřů jako oběživa ve Vratislavi roku 1513, zákaz výroby napodobenin českých bílých peněz v březnu 1514, pravděpodobně i neúspěch chystaného masového

76) MIKOŚ, Tadeusz: [red.] *Złoty Stok* (Najstarszy ośrodek górniczno-hutniczy w Polsce), Kraków 2009, s. 240–242.

77) HOLEČKOVÁ: *Chaurova sbírka*, s. 136.

78) Fotodokumentace konkrétních exemplářů viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 15, č. 627; ŠMERDA: *Mince zemí Koruny české*, s. 91, foto č. 226–228; HOLEČKOVÁ: *Chaurova sbírka*, s. 235–236, č. 430–431.

- a) Jednostranný kladský fenik Hardeků rakouského typu z roku 1512 s písmenem „H“ (NMP, inv. č. Chaura-146713, hm. 0,285 g; Ø 15,1 / 12,6 mm). V ploše mince znak, příslušející k titulu „hrabě z Hardeka“ a zemský znak Kladska.
- b) Jednostranný fenik krále Maxmiliána I. z roku 1505 s písmenem „M“, ražený v této podobě v mincovně Lienz v hrabství Gorice a Gradiška v letech 1505–1506. V ploše mince rodový znak Habsburků a zemský znak hrabství Gradiška.
- c) Jednostranný fenik krále Maxmiliána I. z roku 1512 s písmeny „BB“ (značka mincmistra Behaima), ražený v této podobě v mincovnách Vídeň a Štýrský Hradec od roku 1511. V ploše mince rodový znak Habsburků a zemský znak Štýrska.
- d) Jednostranný fenik solnohradského arcibiskupa Leonarda z Keutschachu, ražený v této podobě od roku 1501 (s neměnným datem 1500) v mincovně solnohradské a od roku 1505 v mincovně Friesach (s letopočty 1505 a 1506). V ploše mince zemský znak Arcibiskupství solnohradského a rodový erb arcibiskupa.

Foto NMP (a) a kresby P. Vorel (b, c, d) podle fotodokumentace, publikované in: EGG: *Die Münzen*, s. 179, 191 (b, c) a MAYRHOFER: *Die Friesacher*, s. 116 (d).

vývozu kladských „říšských feniků“ do rakouských zemí (1515)⁷⁹⁾ a změna vnější podoby vratislavských mincí roku 1516 mohly být dostatečným důvodem k ukončení podnikatelské aktivity, která vzhledem k těmto okolnostem nepřinášela očekávaný zisk.⁸⁰⁾

Za další důležitý argument, podporující hypotézu o dvojím právním charakteru kladského mincování v té době, považují skutečnost, že Hardekové považovali za potřebné nechat si potvrdit obsah Maxmiliánovy listiny z roku 1507 zvláštní konfirmací nového římského krále Karla V. v roce 1523.

79) Zprávu úředníků vídeňské komory z doby před rokem 1515, týkající se oběhu hardeckých feniků z Kladska, dokládá BERGMANN: *Das Münzrecht* (viz pozn. č. 25). Potvrdili existenci hardeckého feniku s letopočtem 1511, ale jeho výskyt v peněžním oběhu považovali za ojedinělý.

80) Z mladší doby žádné doklady o ražbě mincí v režii Hardeků v Kladsku nemáme k dispozici a existence údajného kladského halěře z roku 1531 je jen omylem starší literatury, jak si dovolím prokázat níže v textu.

Pro český peněžní systém něco takového vůbec nepotřebovali, zvláště přihlídneme-li k existenci výše zmíněné listiny z roku 1514. Nemáme žádné doklady o tom, že by Hardekové někdy vůbec obsah těchto listin z let 1507 a 1523 v Čechách zveřejňovali. Nebyl důvod, aby o nich v Čechách vůbec někdo věděl, neboť práva z oněch výsad vyplývající mohli uplatňovat pouze v rámci říšského právního systému (do kterého české země nepatřily).

V říši však právě v roce 1523 probíhala intenzivní jednání o celoříšské měnové reformě, která vyústila v přijetí I. říšského mincovního řádu roku 1524.⁸¹⁾ Konfirmace Karla V. tedy mohla mít pro Hardeky velký význam, pokud by chtěli s výrobky své kladské ražebny někdy v budoucnu vstoupit ve větším množství na říšský peněžní trh. Ta situace sice nenastala, ale právo k takové činnosti mělo potenciálně velkou hodnotu, která by se dala dobře zpeněžit, pokud by získali silného obchodního partnera, schopného zajistit pravidelné velké dodávky stříbra a mědi a také distribuci výrobků (tj. běžných mincí říšského měnového systému) za hranicemi.

Tento záměr je poměrně zřetelně dokumentován i následnými dohodami mezi Hardeky samotnými v souvislosti s převodem hrabství mezi Oldřichem a jeho starším bratrem Hanušem z Hardeka. Oldřich z Hardeka se již v průběhu druhé dekády 16. století dostal do větších finančních potíží. Na Kladsko zřejmě dlouhodobě přesídlil až po smrti svého otce Jindřicha (†1510), neboť v roce 1512 zplnomocnil staršího bratra Hanuše, aby i jeho jménem mohl prodávat pozemkový majetek v rakouských zemích (který zatím zůstal po dobu nezletilosti nejmladšího bratra Julia spravován v režimu bratrského nedílu). V Čechách však nebyl schopen splácet včas dluhy,⁸²⁾ půjčoval si značné částky i od svých poddaných a prodával některé výnosy, které mu jako kladskému hraběti patřily. Jeho problémy dočasně řešilo majetkové vypořádání, ke kterému došlo v roce 1517. Z rozsáhlého

81) VOREL, Petr: *Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age – Attempts to Establish a Shared Currency as an Aspect of the Political Culture of the 16th Century (1524–1573)*, Pardubice 2006, s. 43–60.

82) V roce 1514 Oldřich z Hardeka nebyl schopen hradit finanční závazky a jeho věřitel Hajman Krušina z Lichtenburka žádal o úhradu těchto pohledávek Oldřichovy ručitele, mezi nimi i Petra z Rožmberka (který svůj podíl na záruce za svého synovce slíbil zaplatit). Viz REZEK, Antonín [ed.]: *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do 1526*; část pátá pro období 1506–1519 in: Archív český XI, Praha 1892, odd. A. XXVIII. s. 121–240; zde list z 23. 5. 1514 č. 1220 s. 158–159; KALOUSEK Josef [ed.]: *Dodavek ke sbírce dopisův rodu Rosenberského do roku 1526*, in: Archív český XIV, Praha 1895, odd. A. XXVIII., s. 1–323, zde č. 2146 na s. 286.

rodového majetku mu zůstalo pouze Kladsko a kladské panství Homole (vedené ve zvláštním majetkovém režimu); za jeho podíl na majetku v rakouských zemích dostal od bratří podíl v hotovosti. Kladsko však stejně dlouho neudržel.

Ať už byl Oldřich k prodeji hrabství nucen z nedostatku peněz⁸³⁾ či došlo k nějaké dohodě v rámci širší rodové majetkové strategie, v roce 1524 převedl Oldřich z Hardeka Hrabství kladské na svého bratra Hanuše. Vymínil si pouze držbu panství Homole (tvořícího součást hrabství) a k němu i práva na ražbu mincí, vyplývající z listiny z roku 1507. Později mezi sebou bratři Hardekové uzavřeli i zvláštní dohodu z roku 1530, ve které použili „rožmberský model“: Oldřich si vymínil právo dodávat stříbro do kladské mincovny, kde mu mělo být monetarizováno jen za úhradu výrobních nákladů. Ani tato dohoda však není pramenem, který by svědčil o pokračující ražbě mincí (jedná se jen o interní dohodou ujištěnou možnost užití takového práva), stejně jako doklady o jisté formě kontroly, které ze strany vrchnosti podléhal peněžní oběh na území Kladska.⁸⁴⁾

Hanuš z Hardeka prodal Hrabství kladské roku 1534 králi Ferdinandovi a Oldřich z Hardeka (který ve službách nového českého krále zastával výnosný úřad presidenta českého oddělení dvorské komory)⁸⁵⁾ prodal

83) Národní archiv Praha, fond České gubernium – listiny, listina č. 796 z 30. září 1519. Oldřich z Hardeka si půjčuje 200 dukátů od svého poddaného Hanuše Danycha ze vsi Jaszkowe (Hangsdorf), za což mu zastavuje stálý plat od devíti místních sedláků; vymíňuje si právo zpětné výplaty.

84) Národní archiv Praha, fond České gubernium – listiny, listina č. 961: dlužní úpis Hanuše z Hardeka na půjčku 1000 kop grošů míšeňských, půjčených od Anny, vdovy po Janu Gočovi z Falkenau, vydaný v Kladsku roku 1530. Částka je vyjádřena slovy „... tausendt schock meischnisch ganghafftiger müntze in der Graffschaft Glatz, allwege sechzigk groschen zw sibem kleinen pfennigen fuer ein schock zu rechnen...“, čímž však zjevně nejsou myšleny výrobky místní mincovny, ale skutečnost, že nejde o platbu v obchodních mincích (tolarech, dukátech), nýbrž jen v běžném oběživu s pevně stanovenou nominální hodnotou. Podobné formulace se užívaly i pro ostatní zemské měnové systémy. V širších souvislostech k tomu též viz VOREL, Petr: *Hrabství kladské a finanční politika krále Ferdinanda I. ve druhé třetině 16. století*, Východočeský sborník historický 12, 2005, s. 3–14.

85) Oldřich z Hardeka se stal od roku 1530 jedním z pěti radů nově zřízeného Českého oddělení dvorské komory; této radě sám pak od roku 1531 jako president dvorské komory předsedal; blíže viz PEŠÁK, Václav: *Dějiny královské české komory od roku 1527*, Sborník Archivu Ministerstva vnitra III, Praha 1930, s. 367. Oldřich z Hardeka pobíral jako královský úředník velmi slušný roční plat 400 kop grošů českých, což odpovídalo částce 1000 zlatých rýnských.

panství Homole již roku 1533 Jindřichovi Žejdlicovi z Šenfeldu. Přesto Hardekové trvali na tom, že mohou uplatnit ražbu mincí říšského měnového systému, neboť práva, vyplývající z listiny Maxmiliána I. z roku 1507, neměla být součástí vladařských práv, vážících se k držbě hrabství, ale měla náležet Hardekům dědičně.

To byla nakonec podstata dlouhého sporu, který od zástavy Kladska v roce 1537 až do roku 1540 vedl Jan z Pernštejna s Hanušovým synem Kryštofem z Hardeka (bratři Hardekové mezitím zemřeli; Oldřich v roce 1536 a Hanuš v roce 1535). „České“ právo Jana z Pernštejna k ražbě mincí bylo odvozováno od vlastnictví Hrabství kladského (byť zástavního a dočasného), zatímco listina Maxmiliána I., opravňující Hardeky k výrobě mincí říšského měnového systému, měla být vázána k dědičnému titulu hrabat kladských, bez ohledu na případnou vládu v samotném hrabství. Takto argumentoval i sám Oldřich z Hardeka roku 1530 v rámci rodinné dohody. Zpětně tak v podstatě dosvědčuje, jak mohl být celý projekt původně „vymyšlen“ bratry Zikmundem a Jindřichem z Hardeka, když koncem 15. století zahajovali jednání o Kladsku: Cílem bylo zřejmě získání dědičného práva ražby mincí, spojeného s právem užívat titul hrabat kladských, a to především v říši (resp. v habsburských dědičných zemích), kde tehdy měli Hardekové nesrovnatelně silnější mocenské zázemí, než v Čechách. Takový záměr však těžko mohl o tři desetiletí později akceptovat český komorní soud. Také Ferdinand I. už neměl na podpoře hardeckého rodu tak velký zájem, jako jeho dědeček Maxmilián I. A zvláště ne v otázce mincovního regálu, který sám Ferdinand I. považoval za prvořadou oblast svého panovnického zájmu. Mincovní právo samo o sobě však mělo velkou hodnotu, případně zpeněžitelnou v budoucnu. Proto Hardekové tolik stáli o jeho zachování při prodeji Kladska královské komoře i později při jednáních o zástavě hrabství Janu z Pernštejna.⁸⁶⁾ Hardekovská interpretace spojení dědičného titulu s právem ražby mincí však nebyla panovníkem tehdy (ani později) akceptována.⁸⁷⁾

86) K tomu podrobně ŠŮLA: *Z počátků perňštejnské mincovny*, s. 16–23.

87) Nepodařilo se ji Hardekům prosadit ani počátkem 17. století, kdy se jedna z větví Hardeků pokoušela právo výroby mincí znovu uplatnit, neboť údajně nebylo vázáno na držbu Hrabství kladského, ale bylo součástí práva dědičného užívání titulu hraběte kladského. Na základě této argumentace si nechal hrabě Jiří Fridrich z Hardeka v roce 1613 vyrobit sadu reprezentačních tolarů, ale tato forma podnikání mu byla Matyášem II. výslovně zakázána. Podstatné informace k této cause viz NAGL: *Das Münzrecht*, s. 1–2; méně zasvěcené interpretace viz HOLZMAIR: *Münzgeschichte*, s. 28–29; PROKISCH, Bernhard: *Grunddaten zur Europäischen Münzprägung der Neuzeit*

V souvislosti s hardeckým mincováním v Kladsku je nutné zmínit ještě dva druhy ražeb, které však na území České republiky, Německa ani Polska zřejmě neexistují ani v jednom exempláři: zlaté kladské mince z doby okolo roku 1512 a údajný kladský halér z roku 1531.

Zlatá kladská mince Oldřicha z Hardeka stále vyvolává nejasnosti. Dosud byly popsány dva její typy, jeden bez letopočtu, druhý datovaný 1512.⁸⁸⁾ Nebyly však přesněji metrologicky zkoumány;⁸⁹⁾ ve starší literatuře ani nepanuje jednotný názor na to, zda se má jednat o „dukát“, či „zlatý rýnský“, což pochopitelně není totéž.⁹⁰⁾ Autenticita těchto zlatých kladských ražeb byla od samého počátku zpochybňována a dnes se již nedá ověřit, neboť žádný exemplář této mince zřejmě neexistuje.

Určitou pochybnost o nominálu a vůbec o pravosti kladské zlaté mince bez letopočtu vyslovil již první její „objevitel“ Herman Dannenberg („... *da das Gepräge dieses Guldens... zu schliessen eher auf den rheinischen als auf den ungarischen Fuss geschlagen zu schein, durchaus originell ist, man kaum annehmen...*).⁹¹⁾ Dannenbergem uveřejněnou kresbu této mince pak do svého díla přejal Friedensburg,⁹²⁾ ale sám tuto minci k dispozici neměl a fotografie publikována nebyla. V dodatcích ke svému dílu pak Friedensburg jen v textovém komentáři (sic !) upozornil, že publikovaný obrázek má nejspíš mylně v opise „ARE“ namísto „AVRE“, aniž by vysvětlil, zda se jen domnívá, že Dannenberg udělal při kresbě mince chybu, či zda sám údaj ověřil. Tím je však zcela znevěrohodněna autenticita i samotného vyobrazení této mince, zveřejňovaného ve všech mladších publikacích,

ca. 1500–1990, heslo „Gf. Hardegg“ na s. 11; obrazová dokumentace této mince viz PAVLÍČEK – SCHÖN: *Mincování*, s. 101, č. VIII/111.

88) Vyobrazení obou typů v roce 1932 publikoval ALBERT: *Die Glatzer Münze*, s. 38, ale sám tyto ražby k dispozici neměl. Převzal jen obrázky z díla Friedensburgova (resp. u mince bez letopočtu „upravený“ obrázek Segerův, publikovaný v roce 1931), viz níže pozn. č. 93.

89) Hmotnost 3,25 g uvádí SZWAGRZYK: *Pieniądz*, s. 71, ale autor u zlatých ražeb zřejmě jen mechanicky doplňoval typové hmotnosti, odpovídající příslušnému nominálu. Zlatou kladskou minci popsal jako „zlatý rýnský“, proto uvedl hmotnost 3,25 g, kterou měly mít plnohodnotné zlaté rýnské. Podobně postupoval i u ostatních zlatých mincích, u kterých neměl možnost získat přesné údaje o hmotnosti. Odtud hmotnost zřejmě převzali NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ: *Kladské mincovnictví*, s. 25–26 (i když se odkazují na chybnou stránku zdrojového díla).

90) SAURMA: *Schlesische Münzen*, s. 17, č. 5 (zde popsána jako dukát); SZWAGRZYK: *Pieniądz*, s. 71, č. 349 (zde popsán jako zlatý rýnský).

91) FRIEDENSBURG: *Schlesiens Münzgeschichte*, II, s. 289.

92) FRIEDENSBURG: *Schlesiens Münzgeschichte*, I, tab. XVI/791.

protože původní kresba Dannenbergova je stylově podstatně odlišná od „vylepšené rekonstrukce“ (s „AVRE“), která se objevila v souhrnném přehledu středověkých slezských mincí z roku 1931.⁹³⁾ V textu však není u této mince uveden odkaz na konkrétní exemplář v žádné sbírce, z čehož usuzuji, že ani Hans Seger neměl originál k dispozici a vycházel jen z informací, publikovaných Dannenbergem (aniž by ovšem opakoval původní pochybnosti). Tento „vylepšený“ obrázek byl pak publikován v práci Albertově z roku 1932. Tímto způsobem se také v následné literatuře objevila mylná informace o existenci dvou exemplářů této mince (jedna s „ARE“, jiná s „AVRE“).

Druhý exemplář kladské zlaté mince (s letopočtem 1512) popsal později sám Friedensburg. Z jím publikované kresby nejasných kontur lze však usuzovat, že se jednalo o minci velmi špatné zachovalosti.⁹⁴⁾ Měla se nalézat v mincovním kabinetu na zámku Gotha, kde ji však již později Eduard Holzmair nenalezl⁹⁵⁾ a v této muzejní sbírce po ní není stopy ani dnes, jak jsem si sám (v roce 2009) ověřil.

Podle nejnovější české interpretace mělo jít o zlatý rýnský, který nechal Oldřich z Hardeka v Kladsku razit pokusně či příležitostně v roce 1512, a to na základě Maxmiliánova privilegia z roku 1507, čímž ovšem zároveň toto privilegium porušil, neboť to jej výslovně opravňovalo jen k ražbě mincí stříbrných.⁹⁶⁾

Připustíme-li, že šlo alespoň v jednom případě o minci pravou (a nikoli o podvrh z 19. století), pak je otázkou, zda Oldřicha z Hardeka k ražbě zlatých mincí v Kladsku teoreticky neopravňovala již práva, získaná spolu s koupí Kladska. Ve starších mincovních privilegiích králů českých nebyl mincovní kov specifikován. Metrologické parametry kladských mincí měly být původně odvozeny od standardů slezských (mincovní privilegium císaře Zikmunda z roku 1426 opravňovalo zástavního držitele Kladska Půtu z Častolovic k výrobě mincí podle metrologických vzorů ražeb vřatislavských a svídnických, přičemž město Vřatislav bylo oprávněno razit zlaté dukáty od roku 1470). Vladislavova listina z roku 1514 se týká jen vnějšího vzhledu („rázu“) kladských mincí, nikoli mincovního kovu. Až král Ferdinand I. v případě vyjednávání podmínek převodu kladské zástav-

93) FRIEDENSBURG, Ferdinand [red. SEGER, Hans]: *Schlesiens Münzen des Mittelalters*, Breslau 1931, tab. 6/480.

94) FRIEDENSBURG: *Schlesiens Münzgeschichte – Ergänzungsband*, tab. B/791A.

95) HOLZMAIR, Eduard: *Münzgeschichte der österreichischen Neufürsten*, Numismatischen Zeitschrift 71, 1946, kap. Hardegg-Glatz na s. 28–29.

96) NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ, *Kladské mincovnictví*, s. 25–26, č. 28–29.

vy na Jana z Pernštejna roku 1537 upřesnil, že výroba kladských mincí se musí přizpůsobit metrologickým standardům českých vládních ražeb; o mincovním kovu zde také zmínka není.⁹⁷⁾

Jan z Pernštejna však v Kladsku vedle mincí stříbrných razil i zlaté dukáty, aniž by na ražbu zlatých mincí získal před rokem 1540 nějaké zvláštní privilegium. Přesto ani panovník, ani nikdo z českých stavů legitimitu výroby zlatých kladských dukátů v letech 1540–1546 nezpochybňoval. Z toho logicky usuzuji, že i ražba zlatých mincí musela být v nějaké podobě součástí práv, která Oldřich z Hardeka získal spolu s Kladskem od Minsterberků (což by vysvětlovalo zájem Minsterberků o udělení zvláštního práva na ražbu zlatých mincí v roce 1502, kdy o Kladsko přišli).

Ve Slezsku se počátkem 16. století razily zlaté mince jen v minsterberských Rychlebech, a to v metrologických parametrech zlatých rýnských. Od soudobých rychlebských ražeb se však ona předpokládaná kladská zlatá mince výrazně odlišuje lícní stranou s vyobrazením Madony. V této souvislosti se pochopitelně nabízí souvislost s lokální symbolikou Kladské madony.⁹⁸⁾ Úvahu o možné souvislosti vzniku této mince s dostavbou farního chrámu v Kladsku formuloval v obširném výkladu F. Albert,⁹⁹⁾ který zároveň zdůrazňoval ojedinělý ráz této mince, která údajně není napodobením žádné ze soudobých zlatých mincí.

97) „... že jsme dotčenému Janovi z Pernštejna, dědicům a budoucím jeho, nyní dotčené Hrabství kladské se všemi a všelijakými svobodami, privilejemi, vrchnostmi, spravedlnostmi a se všemi příslušnostmi a tím vším způsobem, tak jak jsou jej sami dotčení hrabata z Hardeku v držení a užívání byli, a zvláště také s mincí, však na ten způsob, aby oni tu nejináče, než na český stříž a zrno minci dělali a bítí dali, aby se podle vyměření a zřízení mincovního v Čechách s českou mincí srovnávala, tak jak by se pak v království našem českém nyní aneb potomně jednoho každého času při minci zachovávalo...“; celý text editován DVORSKÝ, František [ed]: *Listiny pánův Jana a Vojtěcha z Pernštejna*, in: *Archív český XX*, Praha 1902, č. 363 na s. 401–408.

98) KAPUSTKA, Mateusz – KOZIEŁ, Andrzej: *Młodzieńcza wizja Arnošta z Pardubic i jej barokowa aranżacja w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Kłodzku*, in: Bobková Lenka – Gładkiewicz Ryszard – Vorel Petr [edd.], *Arnošt z Pardubic (1297–1364), Osobnost – okruh – dědictví : Postać – środowisko – dziedzictwo*, Wrocław – Praha – Pardubice 2005, s. 229–242.

99) ALBERT: *Die Glatzer Münze*, s. 38–39. Tuto myšlenku pak přejali autoři mladších prací o dějinách Kladska, jako by šlo o ověřený fakt, nikoli jen hypotézu F. Alberta. Segerovu „opravenou“ kresbu (z roku 1931) údajně existující nedatované zlaté mince pak nalézáme jako celostránkovou ilustraci v nedávném souhrnném zpracování dějin Kladska již rovnou s komentářem, že na minci je vyobrazena „Kladská Madona“, viz HERZIG – RUCHNIEWICZ: *Geschichte der Glatzer Landes*, s. 60, Abb. 9 „...auf der anderen Bild der Glatzer Madonna....“.

V rámci střední Evropy to platí. Vyobrazení Madony se na přelomu 15. a 16. století běžně objevuje na soudobých dukátech uherských,¹⁰⁰⁾ na zlatých rýnských („Goldgulden“) v samotném Porýní¹⁰¹⁾ i v jiných částech Německa,¹⁰²⁾ její ztvárnění je však od kladské mince odlišné.

Nutno však poznamenat, že motiv Madony přesně v tom provedení, v jakém je ztvárněna na kladské zlaté minci, byl poměrně běžný v soudobém mincovnictví pomořanském, byť většinou u mincí stříbrných.¹⁰³⁾ Přesto existuje zlatá mince, kterou lze označit za přímou předlohu kladské zlaté mince, totiž zlatý rýnský Bohuslava X. Pomořanského, ražený v letech 1499–1509 ve Štětíně.¹⁰⁴⁾

Jedná se o minci velmi vzácnou; právo k ražbě zlatých mincí získal pomořanský kníže až roku 1498 a neměl vlastní zdroje zlata, proto své

100) HUSZÁR, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*, München 1979, s. 119–122.

101) Symbol Madony byl ojediněle užíván při ražbě zlatých rýnských i v samotném Porýní, ztvárnění Madony je však jiné: P. Marie drží Ježíška na pravé straně, v levé ruce má navíc žezlo. Takový zlatý rýnský („Goldgulden“) falckého kurfiřta Filipa I. (1500–1508) z roku 1500 viz LEVISON, Robert A.: *The Early Dated Coins of Europe 1234–1500*, New Jersey 2007, s. 102, č. I-458; jiný exemplář s datem 1505 viz též FRIEDBERG – FRIEDBERG: *Gold Coins*, s. 276, č. 1983. Obdobný symbol Madony použilo pro svůj „Goldgulden“ z roku 1510 také porýnské říšské město Worms, viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 90, č. 3640. Koncepce opačné strany těchto mincí s heraldickou výzdobou je od pomořanské a kladské ražby výrazně odlišné.

102) Řád německých rytířů v Prusku, zlatý rýnský velmistra Albrechta Braniborského z doby krátce po roce 1511; dukáty města Hamburg s letopočtem 1497; zlaté rýnské hessenského lantkraběte Viléma II. z let 1506–1509; fotodokumentace k těmto ražbám viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 17/699, 24/1079–1080, 27/1207;

103) KUNZEL, Michael: *Das Münzwesen Mecklenburgs von 1492 bis 1872* (Münzgeschichte und Geprägekatalog), Berliner numismatische Forschungen – Neue Folge, Band 2, Berlin 1994, Tab. 1, č. 2.

104) DANNENBERG, Herman: *Monety Pomorskie w Średniowieczu – Tablice*, Warszawa 1967 (reprint obrazové přílohy původního německého vydání stejnojmenné publikace, viz též: *Münzgeschichte Pommerns im Mittelalter*, Berlin 1893), Tab. XV, č. 371, 373; SZWAGRZYK: *Pieniądz*, s. 77, č. 425; autor neuvádí vyobrazení této mince, ale její ráz je v podstatě shodný jako soudobá větší stříbrná půlmarka, viz tamtéž, tab. VI, č. 426. Starší literatura v případě této mince většinou jen přejímá jen starší perokresby Dannenbergovy, kvalitní fotodokumentaci pomořanského zlatého rýnského (vydraženého na aukci v Osnabrückeru roku 1998) publikovali FRIEDBERG, Arthur L. – FRIEDBERG, Ira S.: *Gold Coins of the World from Ancient Times to the Present* (7th Edition), New Jersey 2003, s. 281, č. 2077. Též viz SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, tab. 67/2765 (fotodokumentace nedatovaného exempláře).

- a) Zlatá mince Oldřicha z Hardeka bez letopočtu. V originále měl tuto ražbu k dispozici jen v jediném exempláři německý numismatik Herman Dannenberg, který uveřejnil její obrázek s písmeny („ARE“) na rubu; zároveň však vyslovil pochybnost, zda jde vůbec o minci pravou a nebyl si jistý, zda by to měl být dukát či zlatý rýnský (mezi těmito dvěma zlatými nominály platil tehdy směnný kurs cca 3:4)
 Repro z: FRIEDENSBURG, *Schlesiens Münzgeschichte I*, tab. XII/791.
- b) Nová „vylepšená“ kresba téže mince. Vznikla jen na základě Friedensburgovy připomínky, že v textu by mělo spíše stát „AVRE“, a to pro novější vydání Friedensburgovy publikace, které až po jeho smrti připravil Hans Seger (1931).
 Repro z: FRIEDENSBURG – SEGER, *Schlesiens Münzen*, tab. 6/480.
- c) Zlatý rýnský vévody Bohuslava X. Pomořanského z roku 1500. Mince tohoto typu, ražené ve Štětíně v letech 1499–1509 s výrazným symbolem Madony, se zřejmě staly předlohou pro výše zmíněnou kladskou minci, ať již byl její jediný popsáný exemplář autentickou mincí nebo falsem z 19. století.
 Repro z: DANNENBERG, *Monety Pomorskie*, Tab. XV, č. 373.

zlaté mince (v metrologických parametrech zlatého rýnského) vyráběl jen v malém množství a k reprezentačním účelům.¹⁰⁵⁾ Nejen v tom jej zřejmě Oldřich z Hardeka (jde-li o minci pravou) nebo falsátor (jde-li o podvrh z 19. století) napodobil, neboť vnější podoba kladské zlaté mince (tj. nedatovaného typu) se s touto pomořanskou ražbou shoduje jak vyobrazením Madony, tak i rozvržením rubové strany, byť znak Hrabství kladského se pochopitelně liší od heraldických symbolů pomořanských.

105) HILDISCH, Johannes: *Die Münzen der pommersche Herzöge von 1569 bis zum Erlöschen des Greifengeschlechtes*, Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Pommern, Reihe IV: Quellen zur pommerschen Geschichte, Band 9, Köln – Wien 1980, s. 5.

Důvodem k výjimečné ražbě zlatých mincí (připustíme-li, že již ztracená ražba z roku 1512 byla pravá) však těžko mohla být samotná dostavba kostela; s žádnou takovou analogií se v té době v Evropě nesetkáváme. Měla-li posloužit k reprezentačním účelům, pak by spíš v úvahu mohl připadat generální sněm zemí Koruny české, který se právě v roce 1512 konal v Kladsku.¹⁰⁶⁾

Proti pravidelné výrobě zlatých mincí v tehdejší kladské ražebně hovoří problematická finanční situace Oldřicha z Hardeka právě v této době. Výroba zlatých mincí byla technologicky vysoce náročná zvláště při přípravě mincovní slitiny a střížků, a to vzhledem k nutnosti dosáhnout podstatně vyšších teplot, než při zpracování stříbra a mědi. Náklady na provoz takového pracovišti by byly vysoce nerentabilní, pokud neměl výrobce vlastní zdroje hutního zlata. Také ráz kladských zlatých mincí (byť jsou jejich kresebné rekonstrukce sporné) je zcela odlišný od ostatních dochovaných produktů hardeckého mincování z počátku 16. století: hardecké halěře, peníze i feniky jsou řemeslně nekvalitně zpracované na úrovni výroby razidel i samotné ražby.

Nápadná je však časová shoda, neboť právě počátkem druhé dekády 16. století byla zahajována v nedalekých minsterberských Rychlebech výroba zlatých mincí v parametrech zlatých rýnských říšského měnového systému.¹⁰⁷⁾ Minsterberkové měli tehdy svého důlního zlata dostatek, po sňatku Oldřicha z Hardeka se Zdenou Minsterberskou lze předpokládat i určité společné zájmy. Krom toho víme, že Karel z Minsterberka byl jedním z mála slezských knížat, akceptujících v druhé dekádě 16. století na svých územích oběh kladských hardeckých halěřů. Dokonce v roce 1516 tvrdil, že vzhledem k obecnému nedostatku drobných mincí se bez jejich užití v peněžním oběhu neobejde při výplatách mezd zaměstnanců rychlebských dolů.

Nově objevené bohaté zdroje zlata se v Rychlebech (dnešní polský Złoty Stok, německy Reichenstein) začaly těžit ve větším množství již počátkem 16. století. Zadlužení Minsterberkové však ani po prodeji Kladska neměli sami dostatek prostředků k takovému podnikání. Proto i zlaté doly v Rychlebech fungovaly formou podnikatelských projektů, do kterých v podobě investorů (tzv. „kverků“) vstupovaly kapitálově silnější subjek-

106) ŠANDERA, Martin: *Generální sněm zemí Koruny české v Kladsku roku 1512*, Kladský sborník 4, 2001, s. 19–28.

107) SAURMA – JELTSCH, *Die Saurmasche Münzsammlung*; s. 6, č. 234 (tab. IV/7).

ty, v podstatné míře také augsburgští Fuggerové.¹⁰⁸⁾ Pro investory tohoto typu bylo výhodnější odebírat svůj podíl a podnikatelský zisk v podobě hutního zlata a dále s ním obchodovat. I když Minsterberkové získali práva k ražbě zlatých mincí v Rychlebech již roku 1502, skutečná výroba zlatých mincí je zde poprvé doložena až o několik let později (minsterberské zlaté rýnské jsou datovány 1510 a 1511).¹⁰⁹⁾ Díky zřízení příslušného provozu v Rychlebech však mohla být bez větších problémů finančně schůdná jednorázová emise zlatých mincí i pro Oldřicha z Hardeka na Kladsku. Pokud byla v Rychlebském mincovně na objednávku vyrobena jak razidla,¹¹⁰⁾ tak zlaté střížky příslušných metrologických parametrů, pak již nebyl problém samotné mince v Kladsku vyrazit.

Ostatně k výrobě omezeného počtu zlatých mincí, kterými mohl podarovat jen nejvýznamnější osobnosti, jež se koncem roku 1512 do Kladska sjely, nebylo zapotřebí mnoho drahého kovu. Shodou okolností se nám dochoval zajímavý doklad, podle kterého někdy krátce před květnem 1512 získal Oldřich z Hardeka k blíže neuvedeným účelům od kladského měšťana Jiřího Tschischwitze ve zlatě v hotovosti 400 dukátů a dále stříbrné pražské groše v hodnotě 150 dukátů (počítáno 33 grošů na dukát, tj. 82½ kopy grošů českých).¹¹¹⁾ Toto množství zlata by vystačilo k přeražbě na dostatečný počet zlatých mincí pro osobní reprezentaci a stříbrné groše by bohatě pokryly výrobu jednoho páru razidel a další náklady s touto operací spojené.

V případě zlatých kladských ražeb Oldřicha z Hardeka lze tedy konstatovat, že v současné době nemáme o jejich existenci ověřitelné doklady ani

108) MIKOŠ: [red.] *Zlotoy Stok*, s. 111–112.

109) SCHULTEN: *Deutsche Münzen*, s. 247, č. 2340–2341, s. 248, č. 2353; fotodokumentace tab. 54/2341 a 54/2354.

110) Razidla se tehdy běžně vyráběla jinde, než v samotných mincovnách; např. razidla pro výrobu nových feniků v gorické mincovně v Lienzi nechal král Maxmilián I. roku 1504 zhotovit v hallské mincovně v Tyrolích. Podobných analogií bychom našli více.

111) Národní archiv Praha, fond České gubernium – listiny, listina č. 616 (stará signatura L II 539). Jako protihodnotu za zmíněné zlaté a stříbrné mince postoupil Oldřich z Hardeka Jiřímu Tschischwitzovi roční příjem ve výši 55 slezských hřiven, které do hraběcí pokladny odvádělo město Kladsko. Dochovaná listina z 26. května 1512 je následnou dohodou města Kladska jako právnické osoby s kladským měšťanem Jiřím Tschischwitzem o finančním vyrovnání. Z těchto okolností lze soudit, že Hardek prodával svůj vrchnostenský příjem výrazně „pod cenou“. Purkmistr a rada města se s Tschischwitzem dohodly, že do doby, než mu bude z městských zdrojů uhrazena zmíněná částka (400 dukátů na zlatě a 150 dukátů na stříbrných groších), bude mu město platit ročně 28½ slezské hřivny, tj. jen 51,82 % původního finančního závazku vůči vrchnosti.

Zlatá mince Oldřicha z Hardeka s letopočtem 1512, její originál (zřejmě ve špatné zachovalosti) měl být součástí mincovního kabinetu na saském zámku Gotha. Mince se pravděpodobně ztratila za druhé světové války. Repro z: FRIEDENSBURG, *Schlesiens Münzgeschichte – Ergänzungsband*, tab. B/791A.

hmotné, ani písemné. Jejich možnou existenci dokládají jen sporné údaje a kresebné rekonstrukce ze starší literatury. Na druhou stranu je nutno vzít v úvahu, že řada středověkých i raně novověkých příležitostných ražeb, vydávaných jen k reprezentačním účelům, se do dnešní doby dochovala jen v počtu několika kusů či dokonce jen jako unikát, jehož případná ztráta či zničení (např. za druhé světové války, jako zřejmě v gothajském mincovním kabinetu) by navodilo obdobnou situaci.

Výrobu zlatých mincí Oldřichem z Hardeka v Kladsku by v budoucnu mohl prokázat zřejmě jen výskyt tohoto materiálu v nově objevených nálezech či v soukromých sbírkách, případně objevení dosud neznámých autentických zpráv písemných. Výše zmíněné okolnosti však sporné doklady o někdejší existenci těchto mincí podle mého názoru nepřímou podporují: Kolem roku 1512 mohl mít Oldřich z Hardeka na výrobě reprezentačních zlatých mincí bezprostřední zájem, tato ražba pro něj mohla být (vzhledem k vazbě na rychlebskou provozovnu) technicky realizovatelná a měl fyzicky k dispozici i dostatek zlata, byť získaného poměrně draho od jednoho z kladských měšťanů. Pokud si nechal k reprezentačním účelům vyrobit několik stovek „svých“ zlatých mincí, tak tím zřejmě ani neporušil obecně respektovaná mincovní práva, získaná v rámci koupě hrabství (nikoli listinou Maxmiliána I.). To by si – zvláště v roce 1512 v době konání zemského sněmu v Kladsku – asi ani nemohl dovolit.

Zatímco v případě údajných kladských zlatých ražeb hrabat z Hardeka jsme odkázáni jen na důvěru v pravost mincí, známých jen ze stručných popisů a málo věrohodných kreseb a kresebných rekonstrukcí, v případě „kladského haléře“ s letopočtem 1531 je podle mého názoru situace vcelku

a

b

- a) Kresba, publikovaná v Münzbuchu Adama Berga roku 1597 (vlevo) je jediným „pramenem“ pro hypotetickou ražbu kladských feniků Hanuše z Hardeka. Repro z: BERG, *New Müntz Buech*, fol. 32v.
- b) Kresba F. Alberta, který „opravil“ heraldický obsah mince doplněním hardeckého erbu a připojil jako ilustraci ke své knize roku 1932, vznikla jen podle fantazie autora. Originál takové mince dosud nikdo neviděl. Repro z: ALBERT, *Die Glatzer Münze*, s. 44.

jasná. Tato mince totiž nejen-že vůbec neexistuje, resp. nikdo z numismatiků ji dosud neměl v originále k dispozici, ale můžeme docela dobře prokázat, jak fikce o této ražbě postupně vznikala.

Do starších soupisů kladských mincí se dostala jen na základě vyobrazení, které koncem 16. století uveřejnil Adam Berg.¹¹²⁾ Na jeho dřevořezu je zobrazen fenik jihoněmeckého typu (bez imitace čtyřrázu) s letopočtem 1531 a písmenem „G“, v jehož heraldické výzdobě je však část znaku pernstejnského. To je samozřejmě nesmysl a je otázkou, podle jaké předlohy byl tento obrázek vůbec zpracován. Do svého přehledu kladských ražeb však tuto minci bez jakéhokoli bližšího komentáře (i s Bergovým nesmyslným obrázkem) zařadil Ferdinand Friedensburg a díky autoritě jeho práce pak nikdo později původní zdroj neověřoval.

112) BERG, Adam: *New Müntz Buech, Darinnen allerley groß unnd kleine Silberne und Guldene Sorten, umb wichtige Ursach willen, also fuergestellt werden*, München 1597, fol. 32v, 1. řádek, první obrázek zprava. Sám autor původ této mince nijak nekonkretizuje, řadí ji jen mezi slezské haléře, mezi nimiž jsou však uvedeny i další ražby, které nemají se Slezskem nic společného. Obecně také platí, že v obrazové části této Bergovy knihy je řada chybně zařazených či vůbec špatně ztvárněných mincí. Na Bergovu knihu se v případě této mince jako na jediný zdroj přímo odkazuje SAURMA-JELTSCH, Hugo: *Schlesische Münzen und Medaillen*, Breslau 1883, s. 17, položka Glatz/10, což znovu opakuje FRIEDENSBURG: *Schlesiens Münzgeschichte – Ergänzungsband*, s. 291.

Německý historik Franz Albert při svém dlouholetém pátrání po kladských mincích ve velkých veřejných i soukromých sbírkách shromáždil velké množství materiálu, ale tuto minci, jak sám přiznává, nikde nenalezl. Její autenticitu nezpochybnil, ale pro svou práci z roku 1932 se potřeboval nějak vypořádat se skutečností, že jediný pramen, ze kterého je informace o existenci této ražby čerpána, je sporný (na Bergově obrázku zjevně není erb Hardeků). Bergův obrázek s perňštejnským zubrem na minci z roku 1531 jednoduše interpretoval jen jako chybu kreslíře, který si popletl erby. Do obrazové přílohy svého díla proto nechal namalovat „správný“ kladský halěr s erbem Hardeků, aniž by ovšem měl k dispozici nějakou autentickou předlohu. Obrázek je pouze jeho autorskou fikcí, která není nijak podložena.¹¹³⁾

Tuto skutečnost potvrzuje i triviální chyba, které se Franz Albert ve své snaze o „vylepšení“ Bergova obrázku dopustil. Použil totiž figuru lva v té podobě, jak ji znal ze soudobých heraldických příruček: Na moderním erbu Hardeků je v prvním poli lev, nesoucí v tlapách korunovaný sloup (takto je v literatuře popisován původní erb rodu hrabat z Hardeka, vymřelého po meči roku 1483),¹¹⁴⁾ což však nebyla skutečná podoba erbu, který používali Hardekové v době, kdy jim patřilo Kladsko. Nebyl to jen jeho omyl; svým způsobem zohlednil připomínku Friedensburgovu, který při popisu hardeckých feniků z let 1508–1512 upozornil na skutečnost, že na mincovním obrazu v tlapách lva chybí sloup, což považoval za důsledek nedostatku místa v mincovním poli.¹¹⁵⁾

Tato heraldická úprava erbu je však až mladší záležitostí; v této podobě používali hardekovský erb (který během staletí procházel značnými změnami) až mladší generace rodu, sídlící od 17. století v rakouských dědičných zemích.¹¹⁶⁾ V době svého působení v Čechách i na Moravě používali Hardekové také různé varianty své heraldické symboliky, ale hardecký lev je v příslušném poli ztvárňován vždy bez sloupu, stejně jak je tomu na kladských haléřích z let 1508–1513, na tehdejších rodových pečetích i na soudobých nástěnných malbách na Moravě, jejichž podobu ještě koncem 16. století zaznamenal Bartoloměj Paprocký.¹¹⁷⁾

113) ALBERT: *Die Glatzer Münze*, s. 44.

114) ZERNATTO: *Die Zusammensetzung des Herrenstandes*, s. 66–68.

115) FRIEDENSBURG: *Schlesische Münzgeschichte II*, s. 289 (poslední odstavec).

116) Viz např. APPUHN, Horst [ed.]: *Johan Siebmachers Wappenbuch von 1605*, München 1999, tab. 15 „Grafen“ na s. 35.

117) PAPROCKÝ, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593, fol. CXVII.

a

b

- a) Detail erbu Oldřicha z Hardeka na jeho pečeti z roku 1501 (Národní archiv Praha, fond Archiv české koruny, listina č. 1834). V prvním poli heraldický symbol hrabství Machland (pohledově vlevo nahoře), v druhém poli heraldický symbol hrabství Hardek (vpravo nahoře), ve třetím poli heraldický symbol panství Kreuz (vpravo dole), ve čtvrtém poli rodový erb Prüschenků. Foto Národní archiv Praha.
- b) Vyobrazení erbu hrabat z Hardeka, jak jej podle soudobých moravských předloh („... tak jak sem na něj v soudnicích brněnské a olomoucké patřil...“) nechal nakreslit do své knihy Bartoloměj Paprocký. Repro z: PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. CXVII.

Zakládat existenci kladské mincovní produkce na počátku třicátých let 16. století (kterou nemáme jinak doloženu písemnými ani hmotnými prameny)¹¹⁸⁾ jen na základě tohoto jediného sporného (resp. v Albertově verzi zcela fiktivního) vyobrazení, považují za neoprávněné.

Podle mého názoru skončilo hardekovské mincování v Kladsku nejpozději v letech 1514–1516 jako neúspěšný podnikatelský záměr, neboť ani Jindřichovi z Hardeka, ani jeho synu Oldřichovi se nepodařilo zajistit

118) „Přání otcem myšlenky“ bylo zřejmě u zrodu interpretace jedné drobné mince ze sbírky Slezského musea v Opavě jako kladského haléře z roku 1531. Na popisované minci je ve skutečnosti zřetelný jen kladský znak (pohledově vpravo), první číslice letopočtu „1“ a nezřetelný zbytek svislé linky písmene v místě, kde mají kladské feniky z počátku 16. století písmeno „H“. Ovšem i z fotografie patrný náznak čtyřrázu (charakteristický pro kladské haléře z let 1508–1513) nás opravňuje klást tuto minci spíše do doby Vladislava II., než do roku 1531. Viz ŠEFCÍK, Erich: *Nález kladského haléře z roku 1531?*, Sběratelské zprávy – Česká numismatická společnost pobočka v Hradci Králové, 59, 1988, s. 268–269.

trvalý odbyt napodobenin mincí jiných vydavatelů na peněžních trzích mimo samotné Kladsko. Ve všech dalších jednáních je zmiňováno pouze mincovní právo jako cenná potenciální hodnota, nemáme však k dispozici žádné věrohodné doklady, že by toto právo bylo později skutečně uplatněno.

Období hardekovského mincovního podnikání v Kladsku počátkem 16. století spadá právě do let, kdy se v širším evropském rámci ukazovalo, jak vysoce se dá vydělat na aplikaci mincovních práv, pokud se tato středověká panovnická výsada propojí s moderním podnikáním na trhu s drahými kovy. To dostatečně přesvědčivě ukázali Thurzové, Fuggerové a další bankéři, kteří stáli v pozadí výroby mnoha evropských mincí, ale i západočeští Šlikové.¹¹⁹⁾

Mincovní podnikání Hardeků v Kladsku na počátku 16. století, založené na pokusech napodobovat mince jiných měnových systémů a vyvážet je mimo Kladsko, však skončilo úplným nezdarem.

119) NEMEŠKAL, Lubomír – VOREL, Petr: *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520–1619*, Pardubice 2010.

PŘÍLOHY TEXTOVÉ

A) PRÁVO RAŽBY ČESKÉ, VZTAHUJÍCÍ SE NA VÝROBU MINCÍ MĚNOVÝCH SYSTÉMŮ V ZEMÍCH KORUNY ČESKÉ

1. Budín, 29. listopadu 1504

Král Vladislav II. potvrzuje Oldřichovi z Hardeka starší práva, vážící se k držbě Hrabství kladského, včetně práv těžebních a mincovních.

Originál listiny se dochoval v Národním archívu v Praze, fond Archív koruny české, listina č. 1843. Obsáhlý výpis z této listiny publikoval WUTKE, Konrad [ed.]: *Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen – Urkunden (1136–1528)*, I, Breslau 1900 (Codex diplomaticus Silesiae XX), s. 149. Tento výpis (nikoli edici textu originálu) přetiskli MUSIL – PREGIEL [edd.]: *Chrestomatie*, č. 66, s. 105–106. Celý text dosud publikován nebyl.

Wir, Wladislaus, von goth genaden zu Hunngern, Beheim, Dalmatien, Croacien etc. Kunig, Marggraue zu Merhern, Hertzog zu lucemburg und in Slesien, Marggraue zu Lawsitz etc. Bekennen und thwn kundt allerme-niglich, Das unns der Volgebornn unnsr lieber getrewer Ulrich Graue zu Hardegk zu Glatz und im Machlanndt, als sein herren und Kunig ersucht, diennietig und vleissig gebethen, das wir Im so genedig zusein geruchten, und Im all sein priuilegien, hannfesten und briue, so Er und sein voruor- dern an der Grafschafft Glatz weilennndt Hertzog Hainrich und sein Sone Jorg, Albrecht und Karl, all hertzogen zu Monnsterberg zu der Ells und Grauen zu Glatz von unns und unns[er]n voruordern, Kaisern und Ro- mischen konigen und konigen zu Behem uber sein graffschafft Glatz, stet, Lanndt und lewten mit allen Iren ein und zugehorunngen, oder auch uber etliche sonderliche freyhaiten, begnadunngen, Bergwerckh und muntze, gericht und Rechte, oder ander ding, was die weren und sein mochte, Confirmieren und bestetten wellen, Haben wir angesehen sein diemuetig grossvleissig und zimlich bete, auch getrew willig und nutzliche dinst, so uns und unns[er]n voruordern und der Cron zu Behem die genannten Fursten ettwovil gethon, auch obbenannter Graf Ulrich hinfur thun soll und mag Und hab, aus angebornner wiltigkait Auch aus macht und koniglichem gwalt, als ein Konig zu Behem, dem gemelten unns[er]m lieben getrewen Ulrichen, grauen zu hardeck, zu Glatz und im machlanndt, sein Erben und nachkumen, all sein priuilegien, hanntvesstn, brief[en], Freyhaiten, begnadunngge, was gestalt die lawtendt, Es sey uber benannt Grafschafft

Glatz, Sloss, Stete, lannd, lewt, gueter, Berckwergk, Monntzen, herschafften, gerichte oder rechte, wie dann die genannten fursten und er erlangt, und wie die In vorigen sein priuilegien und brieuen, oder sonnst in ube und gebrawch gehabt und von benannten fursten an In kawfft gauallen und kumen sein, von newem vestigelich und volkomenlich Confirmiert und bestettiget, Confirmieren und bestettigen Ime die und das alles, hiemit in craft diss unnsers koniglichen briefs aus Behemischer koniglichen macht vestigelich sich derselben priuilegien, hanndtvessten und brieue, die von Kaisern, Romischen konigen und konigen zu Behem, unnsern voruordern, und auch von uns ausgangn und geben, in allen Stucken, punckten, Claw-seln, Termin und werchn zuhaben und gebrawchen, gleicher mass und maynung, ob alle dieselbigen sein, priuilegien, hanndtfestn und briue, von wort zu wort hier Innen benannt und eingeschriben were. Und in sonderhait von newem geben und Confirmieren wir benanntem Graf Ulrichen, seinen Erben und nachkumen, hiemit und in craft dits unnsers koniglichen briefs, aus koniglicher macht und gwalt, als ein konig zu Behem, was wir In daran zu Recht und pillichait geben, bestetten und Confirmieren sollen oder mugen, das Er, sein Erben und nachkumen, In benannter grafschafft Glatz, alle perckwergk, Es sey von goldt, Silber, kupfer, pley, Eysen, oder wie die nanntenhaben mugen, suchen, erbauten und der gebrawchen solten und mogen, mit allen obrikaiten herlichaiten nutz und geniß fron und wechsel, an unser, unnsere Erben und nachkumen, der Cron zu Behem und meniglich von unnsern wegen Irrung und hindernuss ongeuerde, Zu urkundt mit unnserm koniglichen anhangenden Insigel besigelt.

Geben zu Ofen, freytags sanndt Andrees, Abenndt des heiligen Zwelfboten, Nach [Christi] geburt Tawsent funffhundert und im vierdten, Unnsere Reiche des hunngerischen im funffzehenden und des Behemischen im vierunddreyssigsten Jaren.

2. Budín, 17. března 1514

Král Vladislav II. zvlášť potvrzuje Oldřichovi z Hardeka právo ražby mincí v Kladsku s výrazným omezením, týkajícím se vzhledu vyráběných platidel, která se musí zřetelně odlišovat od ražeb vládních, jak bylo obvyklé dříve.

Originál listiny dochován v Národním archívu v Praze, fond České gubernium – listiny, listina č. 735 (stará signatura L II 614/I). Neověřený německý překlad jejího textu, pořizený v 16. století, je uložen tamtéž, listina č. 736 (stará signatura L II 614/II). Stručný německý regest publikoval

The image shows a page of a handwritten document in a historical script, likely Czech or Slovak. The text is dense and fills most of the page. At the top, there are large, decorative initials, possibly 'K' and 'S', which are part of the document's header or a specific section. The handwriting is cursive and somewhat difficult to read due to its age and the style. The paper appears aged and slightly yellowed. The text is written in a single column, with some lines starting with large initials. The overall appearance is that of a historical manuscript or official document.

Listina krále Vladislava z 17. března 1514. Národní archiv Praha, sign ČG-L č. 735.
Foto P. Vorel.

ALBERT: *Die Glatzer Münze*, č. 51 na s. 32–33; celou původní českou verzi v edici zpřístupnil až ŠŮLA: *Z počátků pernštejnské mincovny*, s. 33, neuvedl však aktuální archivní fond a signaturu, pod kterou byla již tehdy tato listina v dnešním Národním archívu v Praze uložena.

My, Vladislav, z boží milosti uherský, český, dalmatský, charvatský etc. král, markrabě moravský, lucemburské a slezské kníže a lužický markrabě etc.

Oznamuje tímto listem všem, že jest předstoupil před osobu naši urozený Oldřich, hrabě z Hardeka a z Kladska a v Machlantu, věrný náš milý, a ukázal jest nám výpis z desk, na čem sme my i s pány vladykami na plném soudu zvostali, když sme ráčili v listy nahlédnutí na zboží kladské i jiná panství, i také mince děláni svědčící, kteréž jest osvícené někdy kníže Jindřich, vévoda Minstrberský a hrabě kladský, před námi a pány na plném soudě položil, proše nás při tom týž Oldřich, abychom jemu a jeho dědicům těch všech listův na ta panství, i také mince děláni svědčících, potvrditi ráčili.

I poněvadž věci slušné žádá, znajíc my také věrné služby, kterými se nám týž Oldřich zachovati hledí, s dobrým rozmyslem, naším, jistým vědomím, mocí královskou v Čechách a jakožto nejvyšší kníže slezské, potvrdili jsme témuž Oldřichovi a jeho dědicům těch všech listův na zboží kladské i jiná panství a v Kladště mince děláni svědčících a tímto listem mocně potvrzujeme, tak jako by všechny v tento list náš slovo od slova vepsány byly, chtěje tomu konečně, aby týž Oldřich s dědici a budoucími svými v tom i v jiném podle těch výsad tak zachován byl bez přerušení, jak jest osvícený Jindřich, vejvoda Minsterberský, i synové jeho toho užívali i předkové jejich, držíce to hrabství nahoře psané, však na ten způsob:

Chtěl-li by on Oldřich neb jeho dědicové tu minci v Kladště dělati, aby zřetelně proměna byla mezi rázem naším a budoucích králův českých a rázem téhož Oldřicha a dědicův jeho, jakož jest to i prve bývalo, přikazujice všem poddaným našim, kteréhož by koli řádu neb povahy byli, nynějším i budoucím, věrným našim milým, abyste často psaného Oldřicha, dědice a budoucí jeho, při těch vejsadách a potvrzení našem a mince děláni jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, a tu minci, když jí tak vedle těch výsad bíti budú, brali bez zmatku a všelijaké odpornosti.

Tomu na svědomí pečeť naši královskou k listu tomuto rozkázali jsme přivěsiti.

Dán na Budíně ten pátek postní po neděli, jenž slove Reminiscere, léta Božího tisícého pětistého čtrnáctého, království našich uherského čtyřmescítmého a českého čtyřycátého třetího.

B) PRÁVO RAŽBY ŘÍŠSKÉ, VZTAHUJÍCÍ SE NA VÝROBU MINCÍ ŘÍŠSKÉHO MĚNOVÉHO SYSTÉMU

3. Štrasburg, 20. března 1507

Maxmiliána I. uděluje Jindřichovi z Hardeka právo ražby stříbrných mincí říšského měnového systému, které může vyrábět v Kladsku. Říšští stavové jsou povinni tyto mince přijímat v plné nominální hodnotě jako mince císařské pod hrozbou pokuty 40 hřiven zlata.

Originál listiny se nedochoval, její text je však v plném rozsahu obsažen v textu konfirmace z roku 1523, viz níže č. 4. Většinu textu původní listiny publikoval (jako výpis z tehdy ještě existujícího originálu z rodového archivu) již WURMBRANDT: *Collectanea*, s. 256. Tento výpis z Wurmbrandtovy knihy znovu přetiskl FRIEDENSBURG, Ferdinand: *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Theil I. Urkundenbuch und Münztafeln, Codex Diplomaticus Silesiae XII, Breslau 1887, č. 104, s. 99–100 s poznámkou, že originál listiny by se měl nacházet v hardeckém rodovém archivu (jak uváděl roku 1705 sám Wurmbrandt). Bližší komentář k této skutečnosti viz níže listina z roku 1523. V rámci edice textu listiny z roku 1523 (obsahující i přepis původní listiny Maxmiliána I. z roku 1507) vydal v roce 1917 plnou edici jejího znění NAGL: *Die Münzrecht*, s. 5–6. Autoři z mladší doby, neznajíce edici Naglovu, následně jen přepisovali neúplný výpis Friedensburgův z roku 1887, viz roku 1932 ALBERT: *Die Glatzer Münze*, č. 44, s. 31; dále roku 1986 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ: *Kladské mincovnictví*, č. 4, s. 85–86 a nejnověji roku 2002 MUSIL – PREGIEL [edd.]: *Chrestomatie*, č. 67, s. 106–107. Text Wurmbrandtova výpisu z originálu listiny z roku 1507 a příslušné pasáže, obsažené v ověřeném opise listiny z roku 1523, pořízeném v roce 1706, se mírně liší v detailech, nikoli však ve smyslu sdělení. Níže uvedená edice je rekonstrukcí obou textů, které byly k dispozici (Wurmbrandt 1705; Nagl 1917), provedená s přihlédnutím k obvyklému znění kancelářského formuláře, užívaného císařskou kanceláří na sklonku středověku při udělování mincovních práv.

Wir, Maximilian, von gottes gnaden Römischer kunig, zu allen zeiten mehrer des reichs, zu Hungarn, Dalmatien, Croatien kunig, ertzherzog zu Österreich, hertzog zu Burgundi, zu Braband und pfalzgrave [etc.],

Bekennen offentlich mit dem Brief und thun kund allermänniglich, das wir dem edlen unsern lieben getrewen Heinrichen graven zu Hardeckh, zu Glatz und im Mahlandt, unserm rath umb der angenehmen, getrewen

und nutzlichen diensten willen, die Er weylandt Unsern lieben Herrn und Vatter, Kayser Friedrich löblicher gedächtnus, uns, dem heiligen reich und unserm haus Österreich in manigfaltiger weise offt williglich gethan und erzeiget hat, thun Wir Ihme diese sondere Gnad und Freyheit in Kraft dieses Brieffs, haben auch Ihm gegönnet und erlaubet von Römischer Kays. Macht, daß er und hinfür in künftig zeit wohl thun mag und soll, diese sonder gnad und freyheit gethan und gegeben, auch ihme gegönt und erlaubt haben, thun, geben, gönnen und erlauben ihme auch von Römischer königlicher machtvollkommenheit wissentlich in craft dies briefs, also das er und seine erben in ewigen zeiten in seiner grafenschaft Glatz silberne Müntz under seinem wappen, auf Corn, Gewicht, grad und zall, wie unser und ders reichs churfürsten am Rhein die bißher gemacht und geschlagen und von alter herkhommen ist, durch ihre redlich und erbare müntzer, so sie zu einer jeden zeit darzu verordnen werden, machen und schlagen lassen und damit getreulich und redlich gefahrn und handeln sollen und mögen, damit der Kaufmann bessern Nutzen bestehen mug, und der gemein man dadurch nit betrogen, sonder gefüderet werde, ungeferlich, und gebieten darauf allen und jeglichen churfürsten, fürsten, Geist- und Weltlichen, praelaten graven, freyherren, rittern, knechten, haubtleuthen, vicedhumben, schuldtheißen, burgermeistern, richtern, räthen, burgern, gemeinden und sonst allen andern Unsern und des reichs underthanen und getrewen, in was wörden, standes oder wesens die sein, ernstlich und wollen, das sie den vorgenanten Heinrich Grafen von Hardeck und sein erben an diesen unsern königl. gnad, freyheit, Genuß und Erlaubnuß nit hindern noch irren, sondern sie die wie vorstehet, geruehiglich gebrauchen, genießen und gänzlich darbey bleiben, die auch durch die ihren allenthalben, wie andere silberne müntz nehmen, und damit handeln laßen, und hinwieer nicht thun, noch des jemandt zu thun gestatten in kein weis, als lieb einen jeden seye unser und des reichs schwäre ungnad und straf und darzu ein poene, nemblich viertzig marckh löttigs goldtes zu vermeiden, die ein jeder, so oft er freventlich hier wieder thätte, uns halb in unser kunigliche cammer und de andern halben theil dem emelten grafen Heinrichen zu Hardeckh und seinen erben unabläßlich zu bezahlen verfallen sein soll. Mit urkundt des briefs besigelt mit unserm anhangenden insgel, geben zu Straßburg am zwainzigisten tag des monaths Martij, nach Christi geurth fünfzehen hundert, und im siebden unserer reiche des Römischen im zweyundzwanzigsten und des Hungarischen im siebenzehenden jahre.

4. Norimberk, 19. června 1523

Karel V. potvrzuje bratřím Janu, Oldřichovi a Juliovi z Hardeka listinu svého děda Maxmiliána I. z roku 1507, kterou bylo Jindřichovi z Hardeka uděleno právo ražby stříbrných mincí říšského měnového systému, které mohly být vyráběny v Kladsku.

Originál listiny se nedochoval; byl součástí rodového archivu Hardeků na zámku Seefeld, z části ztraceného již v 19. století. O osud tohoto archivního materiálu (který byl z rodového archivu koncem 19. století zřejmě ve velkém množství odcizen a rozprodáván po aukcích) se intenzivně zajímal Alfred Nagl, který na tuto ztrátu upozornil a snažil se z dochovaných záznamů podobu archivu rekonstruovat, a to i s pomocí dochovaných inventářů archivního fondu z roku 1537 a z počátku 18. století (oba inventáře zmiňují listiny z roku 1507 i 1523), viz NAGL, Alfred: *Das Archiv der Grafen zu Hardegg auf Schloß Seefeld*, Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich 1895, s. 65–89. Přes velké úsilí se A. Naglovi v následujících desetiletích nepodařilo již originály těchto listin dohledat. Když proto připravoval studii o mincovních privilegiích hrabat z Hardeka, použil pro svou edici ověřený opis listiny z roku 1523 z 8. dubna 1706, který se mu podařilo objevit v dolnorakouském zemském archivu. Text celé této listiny publikoval NAGL: *Die Münzrecht*, s. 5–6. V tomto textu však shledávám rozpor, který autenticitu takto dochovaného textu listiny relativizuje: V úvodu listiny je u Karla V. Habsburského užit titul císaře římského („*Römischer kayser*“), což ještě v roce 1523 nebylo možné.

Wir, Carl der Fünfft, von gottes gnaden Römischer kayser, zu allen zeiten mehrer des reichs, könig zu Germanien, zu Castilien, Aragon, Leon, beyder Sicilien, Hierusalem, Hungarn, Dalmatien, Croatien, Navarra, Granaten, Tolleten, Valenz, Gallicien, Majorica, Hispalis, Sardinien, Corduba, Corsica, Murcien, Giennis, Algarbien, Algeciren, Giblartar, der Canarischen und Indianischen insuln und der Terra firma, des oceanischen meeres, ertzherzog zu Österreich, herzog zu Burgund, zu Lotterich, zu Brabandt, zu Steyer, zu Kärndten, cu Crain, zu Callabrien, zu Athenen, zu Neopatrien und Würtenberg etc., grave zu Habsburg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Görtz, zu Barcinon, zu Arthois und Burgundi, pfalzgraf zu Henigau, zu Hollandt, zu Seelandt, zu Pfiert, zu Kieburg, zu Namur, zu Rossilion, zu Ceritania und zu Zutphen, landgraf in Elsas, margrave zu Burgau, zu Oristani, zu Gociani und des heiligen Römischen reichs fürst zu Schwaben, Catalonia,

Asturia etc., herr in Friesland, zu Biscaya, zu Molin, zu Salins, zu Tripoli und zu Mechel;

Bekennen öffentlich mit diesem brief und thun kund allermänniglich, das unserm kayserlichen stadthalter und regiment im Heyligen Römischen reich die edlen unser und des reichs liebe getrewe Hans, Ulrich und Julius gebrüder; Grafen zu Hardeckh, zu Glatz, und im Mahland, einen brief von weylandt dem allerdurchleuchtigsten kayser Maximilian, unserm lieben herrn und anherrn, löblichen gedächtnus, in seiner königlichen regierung ausgangen, haben fürbringen lassen, darin seyn kay. may. weylandt Heinrich, Grafen zu Hardeckh, gemeldter dreyen gebrüeder vatter, umb sein getreuer dienst willen vergönnet und erlaubt hat, daß er und seine erb in den grafschaft Glatz silberne müntz under seinen wappen munzen schlagen laßen, inhalt desselben briefs, der von wort zu wortt also lautet:

[zde následuje text listiny z 20. 3. 1507, uvedený výše jako ediční příloha č. 3]

Und darauf diemüetiglich haben anrufen und bitten laßen, das wir ihnen als rechten erben und ihhhabern der angezeigten grafschaft solch freyheit als Römischer kayser gnädiglich zu confirmiren und zu bestetten gerueheten, das haben wir; angesehen solch ihre demüttige bitt und die getrewen dienst, so sie und ihre vorfordern uns und dem heiligen reich oft willig gethan haben, und hinfüran wol thun sollen und mögen, und darumb mit wohlbedachtem muth, gutem rathe und rechten wissen, denselben dreyen gebrüedern, grafen zu Hardeckh, angezeigte freyheit gnädiglich bestett, verneüert und confirmiert, bestetten, verneweren und confirmiren ihnen die auch hiemit von Römischer kayserlicher machtvollkommenheit wissentlich in craft dies briefs, und meinen, setzen und wollen von ietz bestimbter unserer kayserlichen macht das dieselb in allen und ieglichen ihren worten, puncten, clausulen, articulen, inhaltungen, mainungen und begreyffungen ganz kräftig und mächtig sein und bleiben, und gedachte grafen zu Hardeckh sich der inberührt ihrer Grafschaft Glatz also gebrauchten und genießen sollen und mögen, von allermänniglich unverhindert.

Gebieten darauf allen und jeglichen churfürsten, fürsten, geistlichen und weltlichen, prälaten, grafen, freyen herrn, rittern, knechten, haubtleuthen, vicedomben, vögtern, pflegern, verwesern, ambtleuthen, schuldtheißen, burgermeistern, richtern, räthen, burgern, gemeinden und sonst allen andern unseren und des heiligen reichs underthanen und getrewen in was würden, standts oder wesens die sein, ernstlich und vestiglich mit diesem brief und wollen, das sie die vorgemelten Hannßen, Ulrich und Julius, gra-

fen zu Hardeckh, an dieser unserer kayserlichen ernewerung, confirmation und bestettung nicht hindern noch irren, sondern sie der oberürtermaßen geruehiglich gebrauchen, genießen und gäntzlich dabey bleiben lassen, und hierwieder nicht thun, noch jemandts zu zhun gestatten in kein weis, als lieb einem ieglichen sey unser und des reichs schwäre ungnad und straf und darzue die poen in vorgemeldt kayser Maximilians brief begriffen zu vermeiden, die ein jeder, so oft er freuentlich hierwieder thette, uns halb in unser und des reichs cammer, und den andern halben theil den oftgenannten grafen zu Hardeckh, unabläßlich zu bezahlen verfallen sein soll.

Mit urkunt dies briefs besigelt mit unserm kayserlichen anhangenden insigel, geben in unser und des reichs statt Nürnberg am neunzehnden tag des monats Juny anno fünfzehnhundert drey undt zweynzigsten.

THE MINTING OF COINS IN EAST BOHEMIAN KLADSKO (GLATZ) BY THE COUNTS OF HARDEGG AT THE START OF THE 16 CENTURY

This study offers new information about the minting activity of the Austrian family of the Counts of Hardegg the members of which became the holders of the east Bohemian County of Kladsko (Glatz) in the years 1501 to 1534. On the basis of original sources the author explains the discrepancies which have existed in the interpretation of the minting business of the counts of Hardegg in expert literature. At the start of the 16th century the Hardeggs made a fundamental change to the production programme in the Kladsko mint, and instead of coins intended for their own monetary circulation, they started to manufacture three types of small coins intended for export to other countries: a) heller coins imitating the coins of the Silesian town of Vratislav (Breslau), intended for monetary circulation in Silesia; b) so-called white penny, imitating Bohemian government coins, intended for export from Kladsko to the Bohemia and Hungary; c) pfennigs (quarter-kreuzers), imitating Austrian coins. In this study the author documents in detail the dual legal basis for minting of the counts of Hardegg in Kladsko. The manufacture of imitations of Silesian and Bohemian coins was carried out in Kladsko on the basis of a right confirmed for Oldřich (Ulrich) of Hardegg by Vladislav II., king of Bohemia, in 1504. The minting of Austrian pfennigs (coins from the imperial currency system) was permitted by a charter issued to Jindřich (Heinrich) of Hardegg by Maximilian I, the Holy Roman Emperor, in 1507. This minting business focussing on the production of copies of small coins of other issuers ended halfway through the second decade of the 16th century: the city of Vratislav rejected the validity of Kladsko copies of its coins in 1513; by a special charter from 1514 the King of Bohemia banned Oldřich of Hardegg from manufacturing copies of Bohemian coins, and the export of copies of Austrian pfennigs to the Austrian lands had no great significance. The activity of the Kladsko mint managed by the counts of Hardegg evidently terminated around the year 1516. The author also deals with the issue of questionable Kladsko gold coins, struck around 1512, none of which in all probability have survived, and he disproves the information given incorrectly in older literature concerning the striking of small Kladsko coins as late as 1531. Editions of the texts of four charters from the years 1504–1523, concerning the minting rights of the counts of Hardegg in Kladsko are attached to the study.